

บทที่ 6

กระบวนการและผลการถอยกลับมามองทางเลือก เชิงยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย

จากกระบวนการและผลของมองอนาคตในบทที่แล้ว ได้นำมาสู่กระบวนการถอยกลับมามองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ทางการศึกษาสำหรับ 10 ปีข้างหน้า (backcasting) โดยบทนี้จะกล่าวถึงกระบวนการและผลที่ได้ ดังนี้

1. กระบวนการถอยกลับมามองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ โดยการประชุมระดมความคิดผู้เชี่ยวชาญ
 - 1.1 การฉายภาพอนาคตและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาต่อที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญ
 - 1.2 การมองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ท่ามกลางแนวโน้มและความไม่แน่นอนในอนาคต
 - 1.3 การจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเร่งด่วน การจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเป็นไปได้ในการดำเนินการ
 - 1.4 สรุปภาพรวมการวิเคราะห์ทางเลือกยุทธศาสตร์
2. การสร้างผลกระทบจากงานวิจัย และพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ โดยการสัมมนาวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ
 - 2.1 การนำเสนอการวิเคราะห์ ภาพอนาคตในทศวรรษหน้า และภาพอนาคตที่พึงประสงค์
 - 2.2 การนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย
 - 2.3 ข้อคิดและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิต่อการปรับแต่งยุทธศาสตร์ทางการศึกษา
 - 2.4 ข้อเสนอในการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย
3. สรุป : ภาพรวมของผลการถอยกลับมามองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์

1. กระบวนการถอยกลับ (backcasting) มามองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์

จากการมองอนาคตภายใต้วิเคราะห์แนวโน้ม ความไม่แน่นอนและสภาพสังคมเศรษฐกิจความรู้ใน 10 ปีข้างหน้า และภาพอนาคตที่พึงประสงค์ ได้นำมาสู่กระบวนการถอยกลับมามองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ทางการศึกษาสำหรับ 10 ปีข้างหน้า โดยการจัดประชุมระดมความคิดผู้เชี่ยวชาญด้านอนาคตศึกษา ด้านนโยบายและยุทธศาสตร์ เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2550 ณ สถาบันรามจิตติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อระดมสมอง (brainstorming) ผู้เชี่ยวชาญในการร่วมกันมองภาพอนาคต มองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ และให้ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ที่จะเป็นจริงได้ ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการและผลการศึกษาที่ได้จากกระบวนการดังกล่าวดังนี้

1.1 การฉายภาพอนาคต และยุทธศาสตร์ทางการศึกษาต่อที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญ

จากกรอบความคิดภาพอนาคต "สังคมไทยในทศวรรษหน้า" ที่กล่าวไปในบทที่ 5 ผู้วิจัยได้มีการปรับแต่งชื่อเรื่องและเนื้อหาสาระของภาพอนาคตเพิ่มเติมเพื่อให้เรื่องราวที่คมชัดขึ้น และมีความเป็นเหตุเป็นผลมากยิ่งขึ้น โดยเน้นที่แนวโน้มสำคัญและความไม่แน่นอนที่มีผลกระทบสูงเป็นกรอบในการสร้างเรื่อง โดยได้เล่าเรื่องเหตุการณ์อนาคตใน 10 ปี พร้อมฉายรูปภาพเหตุการณ์ (picture) ประกอบการเล่าเรื่องอนาคตเสนอต่อที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญ โดยมีเรื่องราวของภาพดังต่อไปนี้

ตารางที่ 39 ภาพอนาคต "สังคมไทยในทศวรรษหน้า : 2550 - 2560"

ช่วงปี 2550-2552 สังคมไทยจะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ปรากฏการณ์การก่อการร้าย สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง การแย่งชิงผลประโยชน์ ปัญหาการคอร์รัปชันของนักการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจนำไปสู่ม็อบของประชาชนจนเกิดการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่

ในด้านการศึกษาที่ประสบปัญหาวิกฤตหลายเรื่อง ทั้งเรื่องความอ่อนด้อยคุณภาพผู้เรียน ความเหลื่อมล้ำในคุณภาพการศึกษา ปัญหาครู ปัญหาการกระจายอำนาจการศึกษาสู่ท้องถิ่น นโยบายการศึกษาที่ยังขาดความชัดเจนในบางเรื่อง ปัญหาการศึกษาใน 3 จังหวัดภาคใต้ที่ยังขาดการดูแล แม้รัฐบาลใหม่ที่เข้ามาได้พยายามแก้ปัญหา แต่ก็ยังไม่สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้มากนัก ยิ่งเมื่อบวกกับสภาพปัญหาอ่อนแอของสถาบันครอบครัวที่เด็กมีแนวโน้มที่จะอยู่ห่างจากพ่อแม่มากขึ้น มีพฤติกรรมเสี่ยงมากขึ้น แรงขับจากอิทธิพลของสื่อไม่สร้างสรรค์ และสภาพสังคมที่มีพื้นที่เสี่ยงพื้นที่อบายมุขมาก เป็นปัจจัยนำเด็กไปสู่วงจรเลวร้ายในหลายเรื่อง ปัญหาการเสพติดสารเสพติด การเล่นเกมการพนัน มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อแนวโน้มปัญหาอื่นๆ ที่ตามมา

เช่น จำนวนวัยรุ่นท้อง จำนวนวัยรุ่นที่ถูกละเมิดทางเพศ ตลอดจนจำนวนคดีอาชญากรรมที่วัยรุ่นเป็นผู้ก่อคดีก็ยังมีสูงขึ้น โดยมีเด็กต่ำกว่า 18 ปีก่อคดีอาชญากรรมเฉลี่ยวันละ 100-150 คดีสูงกว่าในปี 2549 ที่เฉลี่ย 87 คดี

ในปลายปี 2551 สังคมไทยยังต้องเผชิญกับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่ในจีนบวกกับค่าเงินบาทแข็งตัว ซึ่งส่งผลกระทบต่อตลาดหุ้นและเศรษฐกิจทั่วโลก ภาวะผันผวนทางเศรษฐกิจ ทำรัฐบาลไทยต้องเร่งผลักดันการพัฒนาประเทศตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างสังคมที่น่าอยู่ โดยคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนที่เข้มแข็งและองค์กรต่างๆ ร่วมขับเคลื่อน ทำให้เกิดการพัฒนาในภาคการเกษตรที่ยั่งยืน ส่วนภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการก็หันมาปรับตัวให้สอดคล้องกับการแก้ปัญหาและยุทธศาสตร์การพัฒนา เกิดการเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาในทุกระดับโดยอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการทำงาน เพื่อสร้าง "ภูมิคุ้มกัน" ให้แก่เด็กและเยาวชน

ในปลายปี 2552 สังคมไทยต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของการเกิดโรคระบาดรุนแรงจากไวรัสสายพันธุ์ใหม่ที่ระบาดทั้งในสัตว์และในคน สร้างความหวาดหวั่นต่อประชาชน และส่งผลให้การลงทุนภาคเศรษฐกิจเกิดการชะลอตัว ผลกระทบจากวิกฤตต่างๆ ในรอบ 3 ปีแรกนี้ ก่อให้เกิดระบบเฟียร์ระวังทางสังคมในหลากหลายรูปแบบ เช่น ระบบเฟียร์ระวังและเตือนภัยจากการก่อการร้ายที่มีเป็นระยะระบบเฟียร์ระวังทางสังคมและวัฒนธรรมในเด็กและเยาวชน ระบบเฟียร์ระวังภัยเชื้อโรคใหม่เป็นต้น ซึ่งระบบเฟียร์ระวังเหล่านี้นำไปสู่กลไกการเฟียร์ระวังและเรียนรู้ร่วมกันทั้งสังคมเพื่อเตรียมรับสถานการณ์วิกฤตที่อาจเกิดขึ้นเหล่านี้

ช่วงปี 2553-2555 สังคมไทยยังคงต้องเผชิญกับปัญหาที่สืบเนื่องมาในรอบสามปีก่อน ไม่ว่าจะเป็นความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐบาล การปฏิรูประบบราชการที่ยังขาดระบบการจัดการกำกับที่มีประสิทธิภาพตรวจสอบได้จริง ความไม่ลงรอยระหว่างโครงสร้างกระทรวง/องค์กรรูปแบบใหม่ รวมถึงสภาพการศึกษาที่ยังคงเต็มไปด้วยปัญหาหลายด้านที่ยังไม่ได้รับการเยียวยา โดยเฉพาะผลพวงจากวิกฤตการณ์เด็กและเยาวชน บวกกับแรงผลักดันจากกระแสการเรียกร้องของพ่อแม่ ครู และผู้เรียนที่มีต่อระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมาต่อเนื่องในช่วงสามปีแรกได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนรัฐมนตรีการศึกษาหลายคน เกิดการจัดตั้ง

ตารางที่ 39 ภาพอนาคต "สังคมไทยในทศวรรษหน้า : 2550 - 2560" (ต่อ)

องค์กรอิสระใหม่ ๆ ที่เข้ามาโอนถ่ายการทำงานของรัฐ (takeover) เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการขับเคลื่อนการเรียนรู้ สถาบันพัฒนาเครือข่ายจัดการความรู้ทางการศึกษา ศูนย์พัฒนาศักยภาพเด็กในด้านต่าง ๆ สถาบันในระดับภูมิภาค ระดับจังหวัด หรือในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่มาพัฒนางานด้านการศึกษา เป็นต้น เกิดความร่วมมือของสถาบันที่หลากหลายมาร่วมขับเคลื่อนการศึกษาอย่างเป็นสหวิทยาการ และขับเคลื่อนงานด้านเด็กจากทุกภาคส่วนอย่างบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตเด็กและเพื่อสร้างเด็กรุ่นใหม่

เกิดการเปิดพื้นที่ทำงานร่วมกันทั้งในระดับเด็กและผู้ใหญ่ โดยมีเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ต่าง ๆ เข้ามาลงทุนและขับเคลื่อนกับการศึกษาท้องถิ่น ทำให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่การเรียนรู้ และกิจกรรมสร้างสรรค์ เด็กและเยาวชนจำนวนมากได้มีโอกาสในการพัฒนาความสามารถและสำนึกร่วมอย่างเต็มที่ ผลกระทบที่ตามมาซึ่งก่อให้เกิดการลงทุนในระดับจังหวัดและในอำเภอในการสร้างศูนย์เสริมพลังเด็กหรือศูนย์เสริมอัจฉริยภาพเด็ก โดยมีผู้เชี่ยวชาญร่วมทำงานในพื้นที่

ในช่วงปี 2555 สังคมไทยต้องเผชิญกับความเลวร้ายอีกครั้งจากอุบัติเหตุทางสิ่งแวดล้อมที่รุนแรง ซึ่งเป็นผลพวงจากแรงผลักดันของภาวะโลกร้อน ภูเขาไฟระเบิดหลายประเทศได้รับผลกระทบจากภาวะน้ำท่วมที่ฉุดคร่าชีวิตประชากร และผลกระทบจากแผ่นดินไหวในบางภูมิภาคของโลก ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากปัญหาภัยจากธรรมชาติ โดยมีทั้งภาวะฝนแล้งที่สลับกับสถานการณ์อุทกภัยน้ำท่วมที่สร้างความเสียหายแก่ประชาชนและภาคการเกษตร นอกจากนี้สังคมไทยยังต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของสถานการณ์โลก การก่อการร้าย การเกิดภาวะสงครามที่มีเบื้องหลังมาจากการต่อสู้ทางเศรษฐกิจและการแย่งชิงทรัพยากร ภาวะการต่อต้านชีวอำนาจอเมริกันในหลายกลุ่มประเทศนำไปสู่การทดลองอาวุธนิวเคลียร์ที่ขยายวงกว้างขึ้น ประเทศไทยยังได้รับผลกระทบจากภาวะสงครามและผลพวงจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อเมืองจนถึงครึ่งหลังทศวรรษ

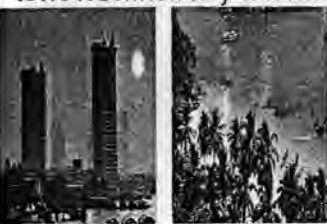

ปี 2556-2559 ผลกระทบจากภาวะสงครามและวิกฤตสิ่งแวดล้อมในช่วงกลางทศวรรษ ได้นำไปสู่ภาวะข้าวยากหามาแพง ทำให้ประชาชนหันมาคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างจริงจัง หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถูกนำมาใช้เพื่อฟื้นฟูประเทศอีกครั้งนี้ โดยเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งและมีกลไกที่ทรงพลังได้ร่วมกันทำงานมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2550 ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงถูกขับเคลื่อนมากขึ้น ยิ่งเมื่อบวกกับแรงผลักดันจากประชาคมโลกที่หันมามองนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปพัฒนาประเทศ

บวกกับกระแสจิตวิญญาณใหม่ (new consciousness) เพื่อสังคมสันติสุข บวกกับพลังเด็กและเยาวชนและทุกภาคส่วนร่วมขับเคลื่อนสร้างสังคมที่น่าอยู่ ได้กลายเป็นกระบวนทัศน์สำคัญในการสร้างสรรค์สังคมใหม่ ผลพวงจากบทเรียนการดำเนินงานของรัฐบาล ภาคประชาชน ภาควิชาการและภาคส่วนต่างๆ ในช่วงครึ่งทศวรรษแรกก่อให้เกิดสำนึกและข้อค้นพบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนมากขึ้น

นอกจากนี้แรงขับเคลื่อนจากกระแสสังคมเศรษฐกิจความรู้เพื่ออนาคต อันแรงผลักดันด้านสื่อเทคโนโลยี ด้านนาโนเทคโนโลยี องค์ความรู้ด้านสมอง นวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์ บวกกับกระแสสังคมแห่งการผลิต และการบริโภค หรือการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทำให้ในช่วงสิบปีหลังรัฐบาลทุ่มเทกับยุทธศาสตร์การศึกษา การวิจัย การจัดการความรู้ และยุทธศาสตร์การสร้างผู้ผลิตที่เพิ่มมากขึ้นเป็นเท่าตัว โดยมีการลงทุนแก่ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับงานด้านเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นรากฐานอนาคตชาติ ทำให้เกิดขบวนการประชาคมร่วมด้านเด็กและเยาวชนที่หันมาส่งเสริมการพัฒนาเด็กให้เป็น "นักสร้าง นักผลิตรุ่นใหม่" ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ ในการสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมต่างๆ ซึ่งมีทั้งผู้ผลิตและนวัตกรรมที่ผลิตขึ้นโดยเด็กและเยาวชน และประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดความก้าวหน้าและการค้นพบองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่มีผลกระทบต่อมนุษยชาติ เช่น เซลล์พลังงานแสงอาทิตย์ต้นทุนต่ำ การสร้างหุ่นยนต์บำบัดผู้ป่วย นาฬิกาเตือนภัยสำหรับเด็ก สื่อการเรียนรู้เสมือนจริงที่พัฒนาจิตใจและสติปัญญา เชื้อเพลิง NGV ต้นทุนต่ำ และผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคที่รักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ผลพวงจากการที่กลุ่มประชาสังคมและภาคส่วนต่างๆ หันมาร่วมมือกันสร้างวัฒนธรรมความรู้และสังคมผู้ผลิต และดำเนินยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาตลอดทศวรรษทำให้เกิดการจัดหาทรัพยากรทางเลือกและผลิตพลังงานทดแทนและส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ประชาชนอยู่อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจแบบพอเพียง และได้รับความเชื่อมั่นจากประชาคมโลก อีกทั้งผลจากการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สังคมน่าอยู่และสิ่งแวดล้อมยั่งยืนยังส่งผลให้ช่วงปลายทศวรรษประเทศไทยได้รับการจัดอันดับจากประชาคมโลกว่าเป็นเมืองที่น่าอยู่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลก และเป็นประเทศที่มีจังหวัดที่น่าอยู่สำหรับเด็กและเยาวชนในทุกภูมิภาค และพร้อมก้าวสู่ปี 2560 อย่างมั่นคง

นอกจากการนำเสนอภาพอนาคตดังกล่าว ผู้วิจัยได้มีการนำเสนอยุทธศาสตร์ที่พัฒนาเพิ่มเติม เพื่อให้สอดคล้องกับภาพอนาคตสังคมไทยในทศวรรษหน้า สรุปได้ดังนี้

1) **ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบบริหารจัดการ** ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการระบบใหม่ที่มีความรู้เป็นฐาน รวมถึงยุทธศาสตร์จัดการความรู้ ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการศึกษาที่มีพื้นที่เป็นฐาน (area-based strategy) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางการศึกษา ภาคการศึกษา ทั้งในส่วนผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยุทธศาสตร์ด้านกฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการบรณความไม่แน่นอน และยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย

2) **ยุทธศาสตร์การศึกษาคุณภาพ และการพัฒนาศักยภาพ** ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการระบบใหม่ที่มีความรู้เป็นฐาน รวมถึงยุทธศาสตร์จัดการความรู้ ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการศึกษาที่มีพื้นที่เป็นฐาน (area-based strategy) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาคุณภาพ ประกันคุณภาพครู กลไกสร้างแรงจูงใจและผดุงรักษาครู ยุทธศาสตร์การผลิตและพัฒนาครู เสริมพลังอำนาจครู ยุทธศาสตร์ด้านการเปิดพื้นที่ และกิจกรรมสร้างสรรค์ ยุทธศาสตร์การศึกษาหรือการเรียนรู้บนฐานสมอง (brain-based learning)

3) **ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา** ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทันและมีสำนึก ยุทธศาสตร์การส่งเสริมสื่อและการพัฒนานวัตกรรม ยุทธศาสตร์การสื่อสารสาธารณะและการให้ข้อมูลข่าวสารความรู้

4) **ยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือก การเรียนรู้เพื่อชีวิต** ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการระบบใหม่ที่มีความรู้เป็นฐาน รวมถึงยุทธศาสตร์จัดการความรู้ ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการศึกษาที่มีพื้นที่เป็นฐาน (area-based strategy) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาเพื่อสร้างเสริมจริยธรรม ยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือก การเรียนรู้เพื่อชีวิต วิชาด้านทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ /การศึกษาเพื่อความเป็นเลิศ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืน สิ่งแวดล้อมศึกษา และการเรียนรู้บนฐานสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อความสมานฉันท์

ทั้งนี้หลังการนำเสนอยุทธศาสตร์ได้มีการเปิดอภิปรายระดมความคิดเห็นเพื่อสะท้อนความคิดเห็น และให้ข้อเสนอเกี่ยวกับการมองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ต่อไป

1.2 การมองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ท่ามกลางแนวโน้มและความไม่แน่นอนในอนาคต

1.2.1 การมองทางเลือกยุทธศาสตร์

หลังการนำเสนอภาพอนาคต “สังคมไทยในทศวรรษหน้า” พร้อมยุทธศาสตร์ที่กล่าวไปนั้น ได้นำมาสู่การมองทางเลือกยุทธศาสตร์ภายใต้ภาพอนาคตที่นำเสนอ ด้วยวิธีการเปิดอภิปรายและระดมความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ โดยมีโจทย์ของการระดมความคิดเห็น ที่ว่า

- ยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตที่เด่นที่น่าจะดึงออกมาคืออะไร
- มีข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญใดบ้างเพื่อตอบโจทย์เป้าหมายใน 10 ปีข้างหน้า
- ข้อเสนอเชิงยุทธวิธีเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ว่านี้เพื่อสู่เป้าหมายภายใน 10 ปีข้างหน้า

ผลการประชุมระดมความคิดผู้เชี่ยวชาญได้ก่อให้เกิดแนวคิดของการมองยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตภายใต้ข้อแนะนำต่างๆ อาทิ

• **ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นสำคัญและแรงขับ :** การมองยุทธศาสตร์ที่มุ่งถึง **แนวโน้มสำคัญที่มีผลกระทบต่อการศึกษา** เช่น เทคโนโลยี เศรษฐกิจเสรี การเมือง ฯลฯ มองจากแรงขับที่มีผลให้การศึกษาต้องเปลี่ยน และการศึกษาจะต้องเปลี่ยนเพื่ออะไร เปลี่ยนอย่างไร นอกจากนี้ในภาพรวมของการมองยุทธศาสตร์ควรคำนึงถึง **แนวโน้มของยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มุ่งไปสู่กระบวนการทัศน์ “บูรณาการ” (integration)** ซึ่งการมองยุทธศาสตร์ทางการศึกษาจะต้องเข้าใจในกระบวนการทัศน์ที่กำลังเปลี่ยนไป และมองถึงยุทธศาสตร์สำคัญที่สามารถเชื่อมต่อกับกระบวนการทัศน์ท้องถิ่นนิยม (localism) และกระบวนการทัศน์โลกาภิวัตน์นิยม (globalism) ท่ามกลางการเปลี่ยนย้ายกระบวนการทัศน์ (paradigm shift) ดังที่ ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย, การประชุมระดมความคิด, 24 มกราคม 2550) กล่าวว่า

“โลกเคลื่อนจากความเป็นพหุนิยม จาก pluralism ไปสู่การเป็นเครือข่ายหรือ networking และไปสู่การบูรณาการ คือเน้น integration เน้นการ synergy จากหลายภาคีร่วมมือร่วมพลังกัน ดังนั้นยุทธศาสตร์ทางการศึกษาก็ต้องมุ่งที่การรวมพลัง เป็นการรวมที่บูรณาการ คำสำคัญอยู่ที่ integration, collaboration, synergy”

ยุทธศาสตร์ที่ว่านั้นนอกจากจะต้องนำไปสู่การเปลี่ยนย้ายกระบวนการทัศน์ทางการศึกษาแล้ว ยังต้องเป็นยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (turning point) หรือการสร้างผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์การพัฒนาเด็ก เยาวชน สังคมไทย และเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วย (รศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย, การประชุมระดมความคิด, 24 มกราคม 2550)

อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญทุกท่านยังเห็นอีกด้วยว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อกระบวนการทัศน์พัฒนาคนและสังคม อีกทั้งยังเป็นแนวทางต่อการตั้งหลักเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ทางการศึกษาที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีเหตุมีผล รู้เท่าทัน และเป็นภูมิคุ้มกันให้กับเด็กยุคใหม่ กระบวนการทัศน์บนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นทางออกสำคัญกับการเผชิญหน้ากับวิกฤต แนวโน้มและความไม่แน่นอนในอนาคต

• **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างภาพอนาคต (scenario) :** การพัฒนาภาพอนาคตให้มีตรรกะร้อยเรียงเชื่อมต่อกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลให้มากยิ่งขึ้น การมองยุทธศาสตร์ทางการศึกษาก็ต้องมองจากภาพอนาคตที่จะเกิดขึ้น โดยเน้นให้ยุทธศาสตร์ทางการศึกษาต้องไปสร้างเด็กที่พึงประสงค์ให้ได้มากกว่าไปแก้ปัญหาหรือป้องกันอย่างหนึ่งอย่างใด **“เพราะเป้าหมายการศึกษาเนื้อแท้คือ การสร้าง”** (ผศ.ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน, การประชุมระดมความคิด, 24 มกราคม 2550)

• **ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นความไม่แน่นอน :** การมองยุทธศาสตร์ที่มุ่งเข้าใจใน **พลวัตที่สลับซับซ้อนของสังคม และเป็นยุทธศาสตร์ที่มุ่งอนาคตที่เข้าใจในภาพอนาคตสังคมที่มีโอกาสจะเกิดขึ้น** ซึ่งมีทั้งภาพที่เป็นจริงสุดและบวกสุด (realistic-optimistic) ภาพที่เป็นจริงสุดและลบสุด (realistic-pessimistic) และภาพที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้จริง (most-probable) พร้อมกับวางแนวทางที่ดีหรือทางเลือกต่างๆ เพื่อรับมืออนาคตภาพที่จะเกิดขึ้น ภายใต้ความเข้าใจว่าสังคมไทยอยู่

บนทางสามแพร่งที่กำลังเผชิญกับวิกฤตและการตัดสินใจ (tipping point) การวางยุทธศาสตร์จึงต้องเข้าใจในทิศทางที่จะก้าวไปเผชิญกับความเป็นไปและความไม่แน่นอนในเส้นทางอนาคตข้างหน้า (ดร.พิเชฐ ดุรงคเวโรจน์ ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ รศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ผศ.ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน, การประชุมระดมความคิด, 24 มกราคม 2550)

• **ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ : การมองยุทธศาสตร์ทางการศึกษาใหม่ ๆ** ที่ไม่ซ้ำยุทธศาสตร์เดิม โดยการถอดความรู้หรือ **“ถอดรหัส”** ยุทธศาสตร์ที่มีอยู่ มองหาจุดแข็งเชิงยุทธศาสตร์ที่มีพลังเพื่อนำไปสู่การต่อยอดยุทธศาสตร์ให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพได้ (ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ, การประชุมระดมความคิด, 24 มกราคม 2550) โดยอาศัย**มุมมองเชิงบวก (positive approach)** ที่**เห็นจุดแข็งและโอกาสแห่งความสำเร็จ** โดยเฉพาะอย่างยิ่งพึงเป็น**ยุทธศาสตร์แบบ “win win solution”** ที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาได้รับผลประโยชน์หรือชัยชนะร่วมกัน และควรมีทางเลือกยุทธศาสตร์หลายทาง หลากหลายวิธี เพื่อกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังต้องคำนึง**ยุทธศาสตร์สำคัญที่นำไปสู่การ “ปลดล๊อค” ทางการศึกษา** เมื่อปลดล๊อคแล้วจะนำไปสู่การขับเคลื่อนการศึกษามิติต่าง ๆ

นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์เกิดขึ้นจะบรรลุเป้าหมายก็ต่อเมื่อมีแนวทางหรือกลไกในการขับเคลื่อนการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ จึงจำต้องหาจุดเคลื่อนตัวที่มีพลังและส่งผลกระทบต่อการศึกษา เด็กและเยาวชน และสังคม ซึ่งในการ**มองหาจุดเคลื่อนยุทธศาสตร์ที่มีพลัง** ดังที่ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย เสนอว่า **“แนวโน้มจุดเคลื่อนอยู่ที่นอกระบบการศึกษา เพราะระบบการศึกษาในโครงสร้างเดิมไม่อาจผลักดันการศึกษาโดยรวมบรรลุผลได้ จึงจำต้องมีกลไกนอกระบบที่เน้นความร่วมมือเข้ามาร่วมขับเคลื่อนการศึกษา จุดเคลื่อนและกลไกที่ยั่งยืนอยู่ในท้องถิ่น ต้องทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง”** ในการมองหาจุดขับเคลื่อนสำคัญนอกจากจะเป็นจุดที่อยู่นอกระบบการศึกษา หรือจุดเคลื่อนที่เป็นท้องถิ่นแล้ว ยังอาจหมายรวมถึงจุดเคลื่อนที่เป็นกลุ่มบุคคลที่มีพลังขับเคลื่อนสูงและสามารถนำการเปลี่ยนแปลงได้ (change agent) ดังที่ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ (การประชุมระดมความคิด, 24 มกราคม 2550) เสนอเพิ่มเติมว่า **“ต้องอาศัยยุทธศาสตร์ “บัวพันน้ำ” หากคนดีคนเก่งคนกล้าให้เจอ เอาคนที่มีความพร้อมจะขับเคลื่อน เป็นแกนนำในการขับเคลื่อน เมื่อผลักดันนี้ให้หมุนได้ “คลิก” ตรงนี้ได้ ก็จะมีทางเดินสู่ความสำเร็จ”**

จากแนวคิดที่ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะไว้ ได้นำมาสู่กระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อตอบโจทย์ภาพอนาคต อันประกอบไปด้วยกระบวนการดังนี้

1.2.2 การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ และกำหนดทางเลือกยุทธศาสตร์

ในกระบวนการถอยกลับมามองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ได้อาศัยข้อมูลจากภาพอนาคตสังคมไทยในทศวรรษหน้ามาเป็นแนวทางภายใต้กรอบของเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น (event post) ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวนอกจากจะอาศัยการระดมความคิดผู้เชี่ยวชาญแล้ว ยังได้ขอชี้แนะให้มีการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ภายใต้หลักคิดของการถอยกลับมามองทางเลือกยุทธศาสตร์ด้วย โดยผู้เชี่ยวชาญ ดร.พิเชฐ ดุรงคเวโรจน์ (การประชุมระดมความคิด, 24 มกราคม 2550) ได้ช่วยให้หลักคิดในการถอยกลับมาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ว่า การวางแผนยุทธศาสตร์ด้วยหลักการลำดับเหตุการณ์และการคำนึงถึง

แผนภาพที่ 24 ทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ทางการศึกษาในทศวรรษหน้า

จะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ที่เสนอนั้นมียุทธศาสตร์หลักเพื่อรับมือกับภาพอนาคตที่จะเกิดขึ้นได้จริงในวันข้างหน้า เช่น ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษาเพื่อการเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์เสริมพลังครู/ภาคีผู้ท้องถิ่น ยุทธศาสตร์พื้นที่การศึกษาเชิงบูรณาการ ยุทธศาสตร์เครือข่ายวิจัยจัดการความรู้ ยุทธศาสตร์พื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่สร้างสรรค์เด็กและเยาวชน ยุทธศาสตร์สื่อ เทคโนโลยีและนวัตกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน ยุทธศาสตร์เครือข่ายนวัตกรรมทางการศึกษา เป็นต้น

ขณะเดียวกันการมียุทธศาสตร์เฉพาะทางเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับความไม่แน่นอน ทั้งเชิงบวกและเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นก็ถือเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยเพิ่มทางเลือกในการตัดสินใจว่า จะก้าวไปสู่จุดหมายอย่างไร

การมียุทธศาสตร์เฉพาะเชิงบวกที่มุ่งสู่สังคมฐานความรู้และเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่ออาชีพในท้องถิ่น ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพสมอง ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ทางไกล/E-learning/home-based learning ยุทธศาสตร์กองทุนเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาเด็กและเยาวชน ยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในด้านต่างๆ และอาชีวศึกษา ยุทธศาสตร์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กในมิติต่างๆ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายอนาคตศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชน ยุทธศาสตร์ศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรมการเรียนรู้บนฐานเศรษฐกิจ **ที่เร่งให้เกิด “การสร้าง” ปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ** ซึ่งมีความไม่แน่นอนเชิงบวกเกิดขึ้น ปัจจัยเงื่อนไขเหล่านี้ก็จะยิ่งเท่ากับเป็นแรงขับให้ภาพอนาคตที่พึงประสงค์เกิดขึ้นได้เร็วและง่ายขึ้นด้วย

นอกจากนี้การมียุทธศาสตร์รับมือกับความไม่แน่นอนเชิงลบ เช่น ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการศึกษา ยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือก ยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคง/สันติ

ยุทธศาสตร์การศึกษาเฉพาะกลุ่ม ยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ ยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมศึกษาและการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับครอบครัว/ การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับผู้สูงวัย เป็นต้น ก็เปรียบเสมือนการประกันความเสี่ยงที่ยังมีแผนการฉุกเฉินเพื่อรองรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

กล่าวคือ การมียุทธศาสตร์เฉพาะทางเพื่อรองรับเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่คาดเดาไม่ได้ ให้สามารถมีวิธีการจัดการกับเหตุการณ์ดังกล่าวภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ได้เตรียมไว้ ขณะเดียวกันยังเป็นการเพิ่มทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ให้มีทางเลือกในการตัดสินใจหลากหลายทาง เพื่อให้งานด้านการศึกษาามีวิธีการขับเคลื่อนหลายวิธีที่นำไปสู่เป้าหมายการ “สร้างคน สร้างสังคมที่พึงประสงค์” ที่เกิดขึ้นได้จริง ดังนั้นการมองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์จะช่วยให้เห็นทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ที่หลากหลาย เพื่อรองรับแนวโน้มและความไม่แน่นอนทั้งด้านบวก ด้านลบ และความไม่แน่นอนที่มีโอกาสเกิดขึ้นมากที่สุด

1.3 การจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเร่งด่วน และการจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเป็นไปได้ในการดำเนินการ

ตารางที่ 40 การลงรหัสในยุทธศาสตร์ต่าง ๆ

การลงรหัสยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (บนความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นได้มากที่สุด)

- ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษา (การรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง) (1)
- ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต (2)
- ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้ (3)
- ยุทธศาสตร์การศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (4)
- ยุทธศาสตร์กองทุนพัฒนาคุณภาพการศึกษา (5)
- ยุทธศาสตร์เสริมพลังครู/ภาคีผู้ท้องถิ่น (6)
- ยุทธศาสตร์พื้นที่การศึกษาเชิงบูรณาการ (7)
- ยุทธศาสตร์เครือข่ายวิจัย จัดการความรู้ (8)
- ยุทธศาสตร์พื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่สร้างสรรค์เด็กและเยาวชน (9)
- ยุทธศาสตร์สื่อ เทคโนโลยีและนวัตกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน (10)
- ยุทธศาสตร์เครือข่ายนวัตกรรมทางการศึกษา (11)

ยุทธศาสตร์เฉพาะรับมือกับสังคมแห่งความเสี่ยง (บนความไม่แน่นอนเชิงลบ)

- ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการศึกษา (12-)
- ยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือก (13-)
- ยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคง/สันติ (14-)
- ยุทธศาสตร์การศึกษาเฉพาะกลุ่ม (15-)
- ยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ (16-)
- ยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมศึกษาและการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน (17-)
- ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับครอบครัว/ การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง (18-)
- ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับผู้สูงวัย (19-)

ยุทธศาสตร์เฉพาะบนสังคมความรู้ เศรษฐกิจพอเพียง (บนความไม่แน่นอนเชิงบวก)

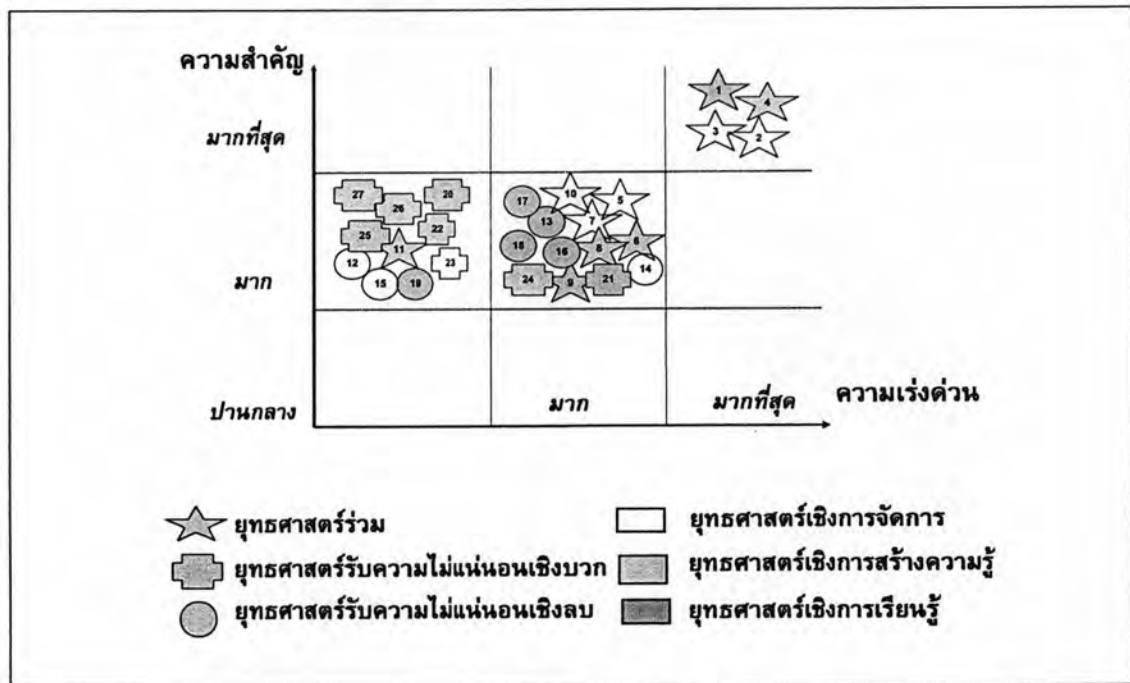
- ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่ออาชีพในท้องถิ่น (20+)
- ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพสมอง (21+)
- ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ไกล/E-learning/home-based learning (22+)
- ยุทธศาสตร์กองทุนเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาเด็กและเยาวชน (23+)
- ยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในด้านต่าง ๆ และอาชีพศึกษา (24+)
- ยุทธศาสตร์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กในมิติต่าง ๆ (25+)
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายอนาคตศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชน (26+)
- ยุทธศาสตร์ศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรมการเรียนรู้บนฐานเศรษฐกิจพอเพียง (27+)

ทั้งนี้ภายใต้ยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ที่กล่าว ได้มีการจัดหมวดหมู่ของกลุ่มยุทธศาสตร์ใหม่ ภายใต้แนวทางดำเนินยุทธศาสตร์ อันได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความรู้ และยุทธศาสตร์ด้านการเรียนรู้ ซึ่งเมื่อนำมาจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์โดยอาศัยการลงรหัส และใช้ตารางวิเคราะห์การจัดลำดับความสำคัญของยุทธศาสตร์ที่มีผลกระทบสูง ใน 2 วิธีคือ 1) การค่านึงยุทธศาสตร์สำคัญบนเงื่อนไขการจัดการเร่งด่วน และ 2) ยุทธศาสตร์สำคัญบนเงื่อนไขความเป็นไปได้ ซึ่งสรุปผลการจัดลำดับได้ ดังนี้

1.3.1 การจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเร่งด่วน

ผลการจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเร่งด่วนปรากฏการณ์ได้ดังตารางนี้

ตารางที่ 41 การจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเร่งด่วน

จากตารางจัดลำดับความสำคัญของยุทธศาสตร์ จะพบว่า มีกลุ่มยุทธศาสตร์สำคัญที่พึงจัดการเร่งด่วนต่างกันไป สรุปได้ดังนี้

1) กลุ่มยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมากที่สุด และเร่งด่วนมากที่สุด

- ยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างและการบริหารจัดการ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต (2) ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้ (3)
- ยุทธศาสตร์การสร้างความรู้และเครือข่ายความรู้ เน้นยุทธศาสตร์การศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (4)
- ยุทธศาสตร์ด้านการเรียนรู้ มุ่งที่ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษาการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง (1)

2) กลุ่มยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมาก และเร่งด่วนมาก

- **ยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างและการบริหารจัดการ** ได้แก่ ยุทธศาสตร์กองทุนพัฒนาคุณภาพการศึกษา (5) ยุทธศาสตร์พื้นที่การศึกษาเชิงบูรณาการ (7) ยุทธศาสตร์สื่อ เทคโนโลยี และนวัตกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน (10) ยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคง/สันติ (14-)
- **ยุทธศาสตร์การสร้างความรู้และเครือข่ายความรู้** เน้นยุทธศาสตร์เสริมพลังครู/ภาคีผู้รู้ท้องถิ่น (6) ยุทธศาสตร์เครือข่ายวิจัย จัดการความรู้ (8) ยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในด้านต่างๆ และอาชีวศึกษา (24+)
- **ยุทธศาสตร์ด้านการเรียนรู้** ได้แก่ ยุทธศาสตร์พื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่สร้างสรรค์เด็กและเยาวชน (9) ยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือก (13-) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ (16-) ยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมศึกษาและการจัดการทรัพยากรอย่างสันติ (17-) ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับครอบครัว/ การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง (18-) ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพสมอง (21+)

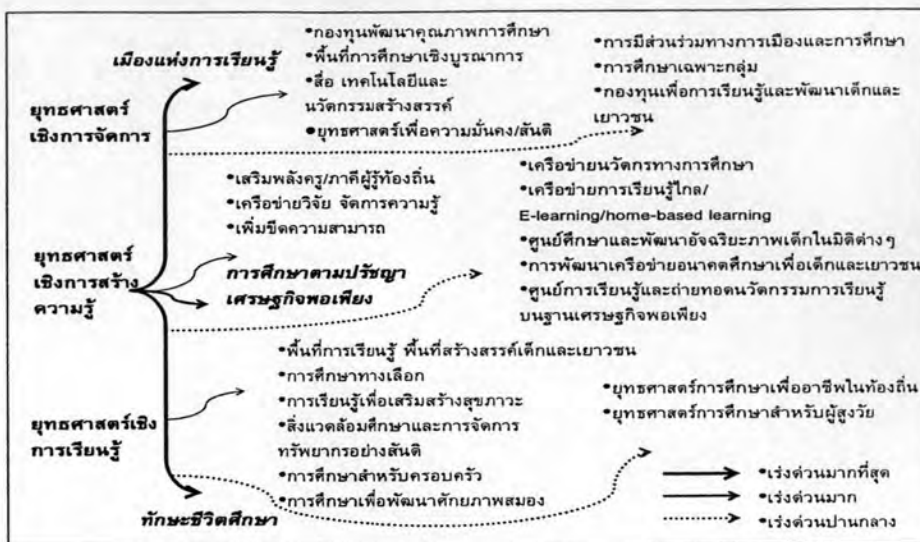
3) กลุ่มยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมาก และเร่งด่วนปานกลาง

- **ยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างและการบริหารจัดการ** ได้แก่ ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการศึกษา (12-) ยุทธศาสตร์การศึกษาเฉพาะกลุ่ม (15-) ยุทธศาสตร์กองทุนเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาเด็กและเยาวชน (23+)
- **ยุทธศาสตร์การสร้างความรู้และเครือข่ายความรู้** ได้แก่ ยุทธศาสตร์เครือข่ายนวัตกรรมทางการศึกษา (11) ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ไกล/E-learning/home-based learning (22+) ยุทธศาสตร์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กในมิติต่างๆ (25+) ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายอนาคตศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชน (26+) ยุทธศาสตร์ศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรมการเรียนรู้บนฐานเศรษฐกิจพอเพียง (27+)
- **ยุทธศาสตร์ด้านการเรียนรู้** ได้แก่ ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่ออาชีพในท้องถิ่น (20+) ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับผู้สูงวัย (19-)

จากที่กล่าวจะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่สุดต้องดำเนินการนั้น คือ **ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้** ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและการบริหารจัดการ รวมถึง**ยุทธศาสตร์การศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**เป็นเรื่องของการสร้างความรู้และเครือข่ายความรู้ นอกจากนี้**ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษาการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง** ก็เป็นยุทธศาสตร์เชิงการเรียนรู้ที่จำเป็นเร่งด่วนมากที่สุดที่ต้องเร่งดำเนินการเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม นอกจากการจัดลำดับความสำคัญของยุทธศาสตร์ภายใต้เงื่อนไขความเร่งด่วนแล้ว ยังได้มีการจัดลำดับความสำคัญของยุทธศาสตร์ภายใต้การมองความเป็นไปได้เชิงยุทธศาสตร์ใน 10 ปีข้างหน้าซึ่งจะกล่าวต่อไป

แผนภาพที่ 25 สรุปภาพทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์บนความสำคัญเร่งด่วน

1.3.2 การจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเป็นไปได้ในการดำเนินการ

ผลการจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเป็นไปได้ปรากฏการณ์ได้ดังตารางนี้

ตารางที่ 42 การจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเป็นไปได้

ความสำคัญ			
มากที่สุด			
มาก			
ปานกลาง		มาก	มากที่สุด

จากตารางจัดลำดับความสำคัญ จะพบว่า มีกลุ่มยุทธศาสตร์สำคัญที่มีความเป็นไปได้ในการดำเนินการต่างกันไป สรุปได้ดังนี้

1) กลุ่มยุทธศาสตร์ที่สำคัญมากที่สุด

- ยุทธศาสตร์ที่สำคัญมากที่สุด เป็นไปได้มาก ได้แก่ ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษาเพื่อการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง (1)

- ยุทธศาสตร์ที่สำคัญมากที่สุด เป็นไปได้ปานกลาง ได้แก่ ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต (2) ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้ (3) ยุทธศาสตร์การศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (4)

2) กลุ่มยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมาก

- **ยุทธศาสตร์ที่สำคัญมาก เป็นไปได้มากที่สุด** ได้แก่ ยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในด้านต่างๆ (24+) ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ไกล/E-learning/home-based learning (22+) ยุทธศาสตร์สื่อ เทคโนโลยีและนวัตกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน (10) ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการศึกษา (12-) ยุทธศาสตร์การศึกษาเฉพาะกลุ่ม (15-) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ (16-) ยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคง/สันติ (14-)

- **ยุทธศาสตร์ที่สำคัญมาก เป็นไปได้มาก** ได้แก่ ยุทธศาสตร์เสริมพลังครู/ภาคีผู้รู้ท้องถิ่น (6) ยุทธศาสตร์เครือข่ายวิจัย จัดการความรู้ (8) ยุทธศาสตร์เครือข่ายนวัตกรรมทางการศึกษา (11) ยุทธศาสตร์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กในมิติต่างๆ (25+) ยุทธศาสตร์พื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่สร้างสรรค์เด็กและเยาวชน (9) ยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือก (13-) ยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม ศึกษาและการจัดการทรัพยากรอย่างสันติ (17-) ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับครอบครัว/ การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง (18-) ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่ออาชีพในท้องถิ่น (20+)

- **ยุทธศาสตร์ที่สำคัญมาก เป็นไปได้ปานกลาง** ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายอนาคตศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชน (26+) ยุทธศาสตร์ศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรม การเรียนรู้บนฐานเศรษฐกิจพอเพียง (27+) ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับผู้สูงวัย (19-) ยุทธศาสตร์กองทุนพัฒนาคุณภาพการศึกษา (5) ยุทธศาสตร์พื้นที่การศึกษาเชิงบูรณาการ (7) ยุทธศาสตร์กองทุนเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาเด็กและเยาวชน (23+) ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพสมอง (21+)

1.4 สรุปภาพรวมการวิเคราะห์ทางเลือกยุทธศาสตร์

จากกระบวนการมองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ที่กล่าวไปทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่ปรากฏ เมื่อนำมาวิเคราะห์ผ่านการถอยกลับมามองยุทธศาสตร์ การกำหนดทางเลือกยุทธศาสตร์ตามเสาแห่งเหตุการณ์ (event post) การจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเร่งด่วน และการจัดลำดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์บนความเป็นไปได้ในการดำเนินการแล้ว จะพบว่า ยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่กล่าวต่างมีความสำคัญและความเป็นไปได้ในการดำเนินการแตกต่างกัน ทั้งนี้เมื่อนำกลุ่มยุทธศาสตร์ดังกล่าวมาวิเคราะห์ร่วมกับการจัดลำดับความสำคัญบนความเร่งด่วนแล้ว จะเห็นความน่าสนใจที่ว่า ยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเป็นไปได้มากในการดำเนินการ นั้น คือ **ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษาการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง** ขณะเดียวกันก็พบว่า เป็นยุทธศาสตร์เชิงการเรียนรู้ที่ มีความจำเป็นเร่งด่วนมากที่สุด เช่นกัน ทั้งนี้ น่าจะด้วยเพราะปัญหาวิกฤตเด็กและเยาวชนที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น ซึ่งมาจากหลายปัจจัย แต่ส่วนหนึ่งนั้นคือการขาดทักษะชีวิตที่ดีพอ หรือขาดทักษะความสามารถในการ “รู้เท่าทัน และจัดการชีวิตเป็น” นั้นเอง นอกจากนี้ปัจจัยจากความพยายามของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคการศึกษาในระบบโรงเรียน ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคชุมชนสังคมที่ต่างมีความร่วมมือที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะชีวิตในหลายมิติ เช่น โครงการที่เกี่ยวข้องพัฒนาหลักสูตรเพศศึกษาในโรงเรียนโดยร่วมกับองค์การแพธ (PATH) โครงการรณรงค์การบริโภคในสถานศึกษาร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาวะ (สสส.) เป็นต้น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษาเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญ

มากที่สุด เร่งด่วนมากที่สุด และมีความเป็นไปได้มากที่สุด ซึ่งสะท้อนถึงโอกาสที่น่าจะดำเนินยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้ในทันที

ส่วนยุทธศาสตร์ที่สำคัญมากที่สุด แต่มีความเป็นไปได้ปานกลาง ได้แก่ **ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** ขณะที่เมื่อมองจากความจำเป็นเร่งด่วนแล้ว ยุทธศาสตร์ในกลุ่มนี้ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่เร่งด่วนมากที่สุดที่ต้องเร่งดำเนินการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ทั้ง 3 ยุทธศาสตร์ข้างต้นถึงจะมีความสำคัญมากที่สุด เร่งด่วนมากที่สุด แต่กลับมีโอกาสของความเป็นไปได้ในการดำเนินงานระดับปานกลาง ทั้งที่ยุทธศาสตร์เหล่านี้ล้วนมีผลกระทบสูง ดังเช่น ในการวางแผนพัฒนาการศึกษา พัฒนาเด็กและเยาวชน พัฒนาสังคม ควรต้องมีการคาดการณ์แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อวางยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาได้ตรงจุด หรือในท่ามกลางแนวโน้มสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ จำต้องมีการส่งเสริมให้คนรักการเรียนรู้ และมีบริบทส่งเสริมการเรียนรู้ หรือภายใต้ทิศทางการพัฒนาประเทศและการพัฒนาการศึกษาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็พึงมียุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมการใช้ชีวิตที่พอเพียงอันจะทำให้การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวเป็นไปอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง และก่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตามในสถานการณ์ปัจจุบัน การดำเนินยุทธศาสตร์เหล่านี้แม้จะมีความพยายามอยู่ แต่ก็ยังไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่ส่งผลต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่มากพอ และดูเหมือนต้องอาศัยเงื่อนไขและแรงขับเคลื่อนในด้านอื่นๆ อยู่มาก (สรุปสาระการประชุมระดมความคิดผู้เชี่ยวชาญ, 24 มกราคม 2550) ทั้งการผลักดันเชิงนโยบายและการขับเคลื่อนอย่างจริงจังและบูรณาการ โดยนัยนี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการผลักดันหรือเงื่อนไขที่จะทำให้ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดเหล่านี้มีความเป็นไปได้ในการดำเนินการให้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นโจทย์ที่คิดต่อในขั้นต่อไป

ขณะที่เรายังพบ กลุ่มยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมาก เร่งด่วนมาก และเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่ **ยุทธศาสตร์สื่อ เทคโนโลยีและนวัตกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน ยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคง/สันติ (-) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ (-)** ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มที่มีแรงขับเคลื่อนและโอกาสความเป็นไปได้ในการดำเนินงานสูง ทั้งนี้อาจเป็นด้วยในปัจจุบันได้มีการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เหล่านี้อยู่พอควร ดังนั้นจึงเป็นโอกาสดีที่จะมีการผลักดันให้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เหล่านี้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ซึ่งน่าจะสร้างผลกระทบต่อการศึกษา และการสร้างเด็กและเยาวชนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ผ่านสื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรมสร้างสรรค์ รวมถึงโอกาสการเรียนรู้ที่จะอยู่รอดปลอดภัยมีมั่นคงในชีวิต โอกาสที่เติบโตท่ามกลางบริบททางสังคมที่ส่งเสริมการมีสุขภาวะที่ดีทั้งทางกาย อารมณ์ จิตใจและสังคม

ขณะที่กลุ่มยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมากที่มีความเร่งด่วนมาก มีความเป็นไปได้มาก อย่างเช่น **ยุทธศาสตร์เสริมพลังครู/ภาคีผู้รู้ท้องถิ่น ยุทธศาสตร์เครือข่ายวิจัย จัดการความรู้ ยุทธศาสตร์พื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่สร้างสรรค์เด็กและเยาวชน ยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในด้านต่างๆ และอาชีวศึกษา (+) ยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือก (-) ยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมศึกษาและการจัดการทรัพยากรอย่างสันติ (-) ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับครอบครัว/ การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง (-)** จะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์เหล่านี้ถือเป็นกลุ่ม

ยุทธศาสตร์ที่สำคัญมากมีผลต่อการกำหนดทิศทางทางการศึกษา ทั้งในการสร้างเครือข่าย สร้างความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งดูจะมีโอกาสขับเคลื่อนได้มาก เช่น ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายครู ภูมิปัญญา เครือข่ายวิจัยจัดการความรู้ที่มีกระจายอยู่ในหลายภูมิภาค หรือเรื่องการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่สร้างสรรค์ก็มีความพยายามดำเนินการในเรื่องดังกล่าวผ่านกลไกการสร้างศูนย์หรือแหล่งเรียนรู้ทางเลือกต่าง ๆ กลไกนอกกระบวนการราชการที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นต้น ดังนั้นหากมีผลักดันเชิงรุกที่เร่งให้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้ดำเนินงานต่อเนื่องอย่างเต็มที่ก็จะมีโอกาสบรรลุผลได้มากชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้กลุ่มยุทธศาสตร์ดังกล่าวยังเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่สอดคล้องกับแนวโน้มหลักที่จะมาถึง อีกทั้งในบางยุทธศาสตร์ยังถูกจัดวางให้เตรียมพร้อมรับมือกับความไม่แน่นอนเชิงลบที่อาจจะเกิดขึ้นจริงได้ด้วย ซึ่งนับว่ามีความหมายอย่างยิ่งต่อการมองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ต่อไป

ขณะเดียวกันยังพบ กลุ่มยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมาก เร่งด่วนมาก แต่กลับมีความเป็นไปได้ปานกลาง ได้แก่ **ยุทธศาสตร์กองทุนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ยุทธศาสตร์พื้นที่การศึกษาเชิงบูรณาการ ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพสมอง (+)** จะเห็นได้ว่า กลุ่มยุทธศาสตร์เหล่านี้ นับว่ามีผลกระทบสูงต่อการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าใหม่ทางการศึกษา และการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่จะรับมือกับแนวโน้มและความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นจริง แต่กลับมีความเป็นไปได้ปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุที่ว่ายุทธศาสตร์เหล่านี้ อาจยังขาดแรงผลักดันจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง หรือกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในภาคปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมมากพอ เช่น เรื่องยุทธศาสตร์กองทุนพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่น่าจะเกิดขึ้นโดยเร็ว ยุทธศาสตร์พื้นที่การศึกษาเชิงบูรณาการที่หลายหน่วยงาน อาทิ สถาบันรามจิตติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น หวังอยากให้เกิดการทำงานพื้นที่เชิงบูรณาการ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมด้วยความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่

แม้แต่ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพสมองที่มีความพยายามจากภาคนักวิชาการ ภาควิชาการแพทย์และสาธารณสุข หรือองค์กรอย่างสถาบันวิทยาการเพื่อการเรียนรู้ (สวร.) สถาบันเพื่อการพัฒนาเด็กแห่งชาติ ฯลฯ ที่อยากเห็นการพัฒนาเด็กบนฐานการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมอง (brain-based learning) แต่ก็ยังขาดชุดความรู้ สื่อ เครื่องมือและนวัตกรรมการเรียนรู้ รวมถึงผู้จัดการเรียนรู้ที่เข้าใจในเรื่องดังกล่าวที่มากพอ (สวร. สกว. และสถาบันรามจิตติ, บันทึกข้อมูลประชุมยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานวิทยาการทางสมอง, 2 ตุลาคม 2549) ดังนั้นสิ่งสำคัญของแนวทางการวางกรอบยุทธศาสตร์คือ การทำให้ยุทธศาสตร์ในกลุ่มนี้ที่มีความเร่งด่วนมากให้มีโอกาสมีความเป็นไปได้ให้มากยิ่งขึ้น และมีพลังในการดำเนินงานที่มากพอ เพื่อนำไปสู่การ **“ปลดล๊อคทางการศึกษา”** ทั้งในแง่ของการบริหารจัดการ การสร้างความรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้ในสังคมยุคใหม่อย่างทันทั่วทั้ง

นอกจากนี้ ยังพบยุทธศาสตร์สำคัญมากมีความเร่งด่วนปานกลาง แต่มีความเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่ **ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการศึกษา (-) ยุทธศาสตร์การศึกษาเฉพาะกลุ่ม (-) ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ไกล/E-learning/home-based learning (+)** ซึ่งมักเป็นยุทธศาสตร์ที่รองรับความไม่แน่นอนเชิงลบและเชิงบวก ขณะที่ยุทธศาสตร์ที่มีความเร่งด่วนปานกลาง มีความเป็นไปได้มาก เช่น ยุทธศาสตร์เครือข่ายนวัตกรรมทางการศึกษา ยุทธศาสตร์

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กในมิติต่าง ๆ (+) ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่ออาชีพในท้องถิ่น (+) ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่แม้ไม่รีบด่วนในการดำเนินการ แต่มีโอกาสมากที่จะผลักดันให้เกิด ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืนในระยะยาว ส่วนยุทธศาสตร์ที่ความเร่งด่วนปานกลาง และมีความเป็นไปได้ปานกลาง ได้แก่ **ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายอนาคตศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชน (+) ยุทธศาสตร์ศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรมการเรียนรู้บนฐานเศรษฐกิจพอเพียง (+) ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ (-)** ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่เน้นการสร้างความรู้ จัดการความรู้เพื่อการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีผลต่อการพัฒนาการศึกษาท่ามกลางโอกาสการฟื้นตัวและโอกาสในการพัฒนาศักยภาพเพื่อสร้างอนาคตที่พึงประสงค์

ตารางที่ 43 เปรียบเทียบความสำคัญกับความเร่งด่วนและความเป็นไปได้ในการดำเนินการ

ความสำคัญ	เร่งด่วน	เป็นไปได้
ระดับมากที่สุด		
• ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษาการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง	มากที่สุด	มาก
• ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต	มากที่สุด	ปานกลาง
• ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้	มากที่สุด	ปานกลาง
• ยุทธศาสตร์การศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	มากที่สุด	ปานกลาง
ระดับมาก		
• ยุทธศาสตร์กองทุนพัฒนาคุณภาพการศึกษา	มาก	ปานกลาง
• ยุทธศาสตร์พื้นที่การศึกษาเชิงบูรณาการ	มาก	ปานกลาง
• ยุทธศาสตร์สื่อ เทคโนโลยีและนวัตกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน	มาก	มากที่สุด
• ยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคง/สันติ (-)	มาก	มากที่สุด
• ยุทธศาสตร์เสริมพลังครู/ภาคีผู้ท้องถิ่น	มาก	มาก
• ยุทธศาสตร์เครือข่ายวิจัย จัดการความรู้	มาก	มาก
• ยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในด้านต่างๆ และอาชีวศึกษา (+)	มาก	มาก
• ยุทธศาสตร์พื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่สร้างสรรค์เด็กและเยาวชน	มาก	มาก
• ยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือก (-)	มาก	มาก
• ยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ (-)	มาก	มากที่สุด
• ยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมศึกษาและการจัดการทรัพยากรอย่างสันติ (-)	มาก	มาก
• ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับครอบครัว/ การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง (-)	มาก	มาก
• ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพสมอง (+)	มาก	ปานกลาง
• ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการศึกษา (-)	ปานกลาง	มากที่สุด
• ยุทธศาสตร์การศึกษาเฉพาะกลุ่ม (-)	ปานกลาง	มากที่สุด
• ยุทธศาสตร์กองทุนเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาเด็กและเยาวชน (+)	ปานกลาง	ปานกลาง
• ยุทธศาสตร์เครือข่ายนวัตกรรมทางการศึกษา	ปานกลาง	มาก
• ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ไกล/E-learning/home-based learning (+)	ปานกลาง	มากที่สุด
• ยุทธศาสตร์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กในมิติต่าง ๆ (+)	ปานกลาง	มาก
• ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายอนาคตศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชน (+)	ปานกลาง	ปานกลาง
• ยุทธศาสตร์ศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรมการเรียนรู้บนฐานเศรษฐกิจพอเพียง (+)	ปานกลาง	ปานกลาง
• ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่ออาชีพในท้องถิ่น (+)	ปานกลาง	มาก
• ยุทธศาสตร์การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ (-)	ปานกลาง	ปานกลาง

ทั้งนี้ ข้อค้นพบจากกระบวนการวิเคราะห์ทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ที่กล่าวไป ผู้วิจัยได้นำไปพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชน เพื่อนำเสนอในเวทีสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิต่อไป

2. การสร้างผลกระทบจากงานวิจัย และพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ โดยการสัมมนาวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ในการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย นอกจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อความรู้และความคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการมองภาพอนาคต รวมถึงการประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อมองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้จัดให้มีการสัมมนาวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งประกอบไปด้วย นักนโยบาย นักยุทธศาสตร์ นักการศึกษา นักวิชาการสาขาต่างๆ ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน รวมถึงแกนนำท้องถิ่นที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาเด็ก รวม 25 ท่าน โดยมีจุดมุ่งหมายในการสัมมนา คือ เพื่อสร้างผลกระทบจากงานวิจัยสู่กลุ่มผู้นำนโยบายและนักขับเคลื่อนยุทธศาสตร์โดยตรง และเพื่อให้ได้ข้อคิดเพิ่มเติมสำหรับนำไปปรับแต่งหรือพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ต่อไปภายหลัง

ทั้งนี้ ในการจัดสัมมนาวิชาการได้อาศัยแนวคิดและข้อค้นพบที่ได้จากกระบวนการถอยกลับมา มองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์มาเป็นแนวทางในการจัดกระบวนการสัมมนาวิชาการ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

2.1 การนำเสนอการวิเคราะห์ภาพอนาคตสังคมไทยในทศวรรษหน้า และภาพอนาคตที่พึงประสงค์

2.1.1 สังคมไทยในทศวรรษหน้า

สังคมไทยในอีก 10 ปีข้างหน้า ต้องเผชิญหน้ากับแนวโน้มสำคัญและความไม่แน่นอนทั้งทางบวกและทางลบ ไม่ว่าจะเป็นแนวโน้มทางวิทยาศาสตร์และวิทยาการที่เจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว แรงขับเคลื่อนจากเทคโนโลยีที่ไร้ขีดจำกัด ความก้าวหน้าในด้านนาโนเทคโนโลยี (nanotechnology) เทคโนโลยีชีวภาพ (biotechnology) การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่กลายเป็นตัวเร่งให้เกิดความต้องการในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งมีผลกระทบทางบวกต่อการปฏิวัติการเรียนรู้ยุคใหม่ แต่ขณะเดียวกันก็มีส่วนให้เกิดแนวโน้มของการนำเทคโนโลยีไปใช้อย่างขาดจริยธรรม (<http://www.future.org>) และมีความไม่แน่นอนที่จะเกิดอาชญากรรมทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีในรูปแบบที่คาดไม่ถึง เช่น ปัญหาการปลอมแปลงบัตรเครดิตโดยการ “skimมิ่ง (skimming)” (<http://www.dailynews.co.th>) เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อประกอบกับแนวโน้มโลกาภิวัตน์และการเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ แนวโน้มเศรษฐกิจเสรียิ่งเท่ากับเพิ่มปัจจัยเร่งการใช้เทคโนโลยีและวิทยาการด้านต่างๆ เพื่อการแข่งขันทางการค้าและการช่วงชิงการเป็นผู้นำประเทศในประชาคมโลกมากยิ่งขึ้น ดังในรายงาน **สถานะสังคมไทยและภาพคนไทยปี พ.ศ. 2563** (ดาวเรือง แก้วขันตี สุณี ผลดีเยี่ยม และพวงทอง ผู้กฤตยาคามี, 2547) ชี้ว่า ประเทศไทยต้องเผชิญกับสภาพการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้น คนไทยจำต้องก้าวไปสู่ความเป็นสากลในเวทีการแข่งขันระดับโลก โดยอาศัยความได้เปรียบด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศในเอเปค เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการลงทุนต่อไป

ขณะเดียวกัน แนวโน้มแพร่กระจายของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อิทธิพลของสื่อและกระแสวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้กระตุ้นให้เศรษฐกิจภาค บริการและสังคมบริโภคขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลต่อการเติบโตของเด็กและเยาวชนท่ามกลาง กระแสตลาดและการโฆษณาสินค้าที่สนับสนุนวิถีบริโภคนิยม อย่างไรก็ตามภายใต้แนวโน้มเหล่านี้ อาจ มีความไม่แน่นอนของการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่แตก หรือวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศมหาอำนาจ เช่น ตลาดหุ้นตก ค่าเงินต่างชาติด่อนตัวลงหรือแข็งขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในปี 2552 และ จะส่งผลกระทบต่อนานาประเทศรวมถึงประเทศไทย เกิดแนวโน้มภาวะข้าวยากหมากแพง แต่กระนั้น กระแสแนวโน้มของ "เศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม" และกระแสปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะถูกนำไป ปฏิบัติใช้ในภาคเศรษฐกิจสังคมในระดับต่างๆ มากยิ่งขึ้น โดยคาดว่าในปี 2251 จะมีแรงผลักดันสำคัญให้ เกิดการขับเคลื่อนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังและเป็นวงกว้างมากขึ้น เพื่อรองรับวิกฤต เศรษฐกิจทุนนิยม

ยิ่งเมื่อผนวกกับสภาพการเมืองแบบที่ไร้เสถียรภาพ กระแสการมีส่วนร่วมและขบวนการ เคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่จะยังมีมากขึ้น แนวโน้มผลกระทบจากระบบกฎหมายและค่านิยมแบบ ประเพณี การปฏิรูปการปกครองที่มีกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ก่อให้เกิดกลุ่มอำนาจต่างๆ และการรวม อำนาจเบ็ดเสร็จในรูปแบบใหม่ๆ การละเมิดสิทธิมนุษยชน ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ ซึ่งจะมี ผลต่อการเรียกร้องความถูกต้องชอบธรรมในสิทธิทางสังคม อิทธิพลวัฒนธรรมการเมืองแบบอุปถัมภ์ การคอร์รัปชัน และการขาดธรรมาภิบาล รวมถึงแนวโน้มความไม่แน่นอนจากการก่อการร้ายที่จะกระจาย ไปในหลายพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งคาดว่าจะปรากฏให้เห็นชัดมากกว่าเหตุการณ์มีอบต้อต้านรัฐบาล หรือ ตัวอย่างเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้หรือการก่อการร้ายในพื้นที่ต่างๆ ที่มีมาอย่าง ต่อเนื่องมากกว่าที่ปรากฏในปี 2549 และในปี 2550 ล้วนเป็นแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อวิกฤตทาง การเมืองการบริหารประเทศ และความขัดแย้งทางการเมืองที่จะยิ่งรุนแรงขึ้น โดยภายในปี 2550-2551 เป็นไปได้ว่า ความไม่แน่นอนทางการเมืองจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลที่จะมีผลต่อการพัฒนาใน หลายด้าน กระแสประชาธิปไตยจะกระตุ้นให้ประชาชนให้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น และมี ส่วนในการให้ข้อเสนอเชิงนโยบายและทิศทางการพัฒนาอย่างหลากหลายบนสถานการณ์และความ ต้องการเฉพาะกลุ่ม

จะเห็นได้ว่า ภายใต้แนวโน้มเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนที่ต้องเติบโต และใช้ชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทั้งจากกระแสโลกาภิวัตน์ ความผันผวนทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งทางการเมืองและวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งผลทำให้เด็กยุคใหม่ต้องต่อสู้ดิ้นรนในด้านต่างๆ ทั้ง ด้านเข้าถึงความรู้ในระดับต่างๆ และการเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ การแข่งขันทางเศรษฐกิจและการมี งานทำ รวมถึงการเผชิญกับแรงปะทะจากสื่อ อิทธิพลของการโฆษณาของสังคมบริโภคนิยม หรือการ ปรับตัวท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม ตลอดจนการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิมนุษยชนสูงขึ้น ดัง ปรากฏการณ์วิกฤตการณ์ทางเพศ สถานการณ์ความรุนแรงของเด็กและเยาวชน ปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด หรือแม้แต่พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่คาดว่าจะมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในปี 2550-2553 ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อกระบวนการทัศน์และวิถีชีวิตเด็กและเยาวชนภายในปี 5 ปีข้างหน้า

ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อการศึกษาโดยเฉพาะภายใน 3 ปีถัดจากนี้ การศึกษาจะต้องเร่งปรับตัวท่ามกลางแนวโน้มและกระแสการเรียกร้องยุทธศาสตร์ทางการศึกษา เพื่อให้เป็นเครื่องมือสร้างคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนยุคใหม่ที่มีทักษะการเป็นผู้ใช้ผู้บริโภคที่ชาญฉลาด รวมถึงการศึกษาที่ต้องไปเสริมเพิ่มขีดความสามารถของแรงงานและผู้ประกอบการรุ่นใหม่สำหรับเศรษฐกิจยุคใหม่ที่กระจายไปสู่ภาคครัวเรือน ธุรกิจในบ้านหรือการทำงานที่มีบ้านเป็นฐาน (home-based) มากขึ้น การศึกษาเพื่อกิจกรรมสำหรับเวลาว่าง (leisure) การศึกษาเพื่อสร้างอาชีพตามวิถีท้องถิ่นที่มุ่งให้เกิดการมีงานทำในท้องถิ่นเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน เป็นทางเลือกของเศรษฐกิจชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาวิกฤตจากเศรษฐกิจกระแสหลัก ซึ่งจะเกิดขึ้นเด่นชัดตั้งแต่ปี 2550 แต่คาดว่าจะการขับเคลื่อนในเรื่องดังกล่าวจะแรงมากขึ้นในปี 2555 ต่อเนื่องไปจนถึงปี 2560

ที่น่าสังเกตยุทธศาสตร์ทางการศึกษาในมิติการเมือง นอกจากจะเน้นกระบวนการประชาธิปไตย ธรรมนูญของภาครัฐ และหน่วยงานต่างๆ รวมถึงพลังของภาคประชาสังคม ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว โจทย์ท้าทายของการศึกษายังหมายรวมถึงการสร้างประชาคมเด็กและเยาวชนที่เข้มแข็ง เพื่อให้มีเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมทางการเมือง และ **“รื้อสร้าง”** (deconstruct) ระบบการเมืองวัฒนธรรมใหม่ที่ภายใต้กระบวนการทัศน์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นรูปแบบการเมืองที่คำนึงถึงประเทศชาติโดยรวม ไม่คอร์รัปชัน รู้จัก **“พอประมาณ”** ที่จะสร้างความเจริญเติบโตให้บ้านเมือง การเมืองที่อาศัยหลัก **“เหตุและผล”** ในการบริหารปกครอง การเมืองที่มี **“ภูมิคุ้มกันที่ดี”** ต่อความไม่แน่นอนและไร้เสถียรภาพ โดยอาศัยความรู้คู่คุณธรรม เป็นเงื่อนไขการดำเนินการ เพื่อพัฒนาการเมืองที่คำนึงถึงความสมดุลไปกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และด้านอื่นๆ

นอกจากนี้สังคมไทยใน 10 ปีข้างหน้ายังมีแนวโน้มประชากรกลุ่มเด็กลดลงและประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นส่งผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรในกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะสภาพขาดกำลังคนวัยทำงานที่มีผลต่อการจัดการศึกษาเพื่อกลุ่มวัยต่างๆ (<http://www.nso.go.th>) ความไม่แน่นอนเกี่ยวกับโครงสร้างอาชีพที่อาจมีการขยายตัวในภาคการบริการและการแพทย์สำหรับผู้สูงวัยที่จะขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประชากรหญิงที่มีแนวโน้มจะก้าวเป็นผู้นำทางสังคมมากยิ่งขึ้น รวมถึงความไม่แน่นอนเกี่ยวกับแนวโน้มกลุ่มประชากรแม่วัยรุ่น (teen mom) ที่มีแนวโน้มจะสูงขึ้น ดังเช่นการประเมินและคาดการณ์แนวโน้มด้านเด็กและเยาวชนจากนักวิชาการด้านเด็กหลายท่านโดยอาศัยข้อมูลจากโครงการติดตามสภาวะการณเด็กและเยาวชนรายจังหวัด (child watch) ในปี 2547-2549 ของสถาบันรามจิตติ เป็นฐานในการคาดการณ์ ทั้งนี้เมื่อผนวกกับแนวโน้มการขยายตัวของสังคมเมืองที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ทางสังคมและโครงสร้างชุมชนเมือง แนวโน้มความแตกร้างของสถาบันครอบครัวที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูและการศึกษาของเด็กยิ่งกลายเป็นแรงขับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกับเด็กที่เติบโตท่ามกลางสภาพแวดล้อมในครอบครัวผู้สูงวัย และห่างไกลพ่อแม่ ซึ่งมีผลต่อเด็กและผู้สูงวัยที่ต้องอยู่ร่วมกันและพึ่งตนเองมากขึ้น ในกลุ่มครอบครัวแม่วัยรุ่นเองก็มีแนวโน้มจะประสบปัญหาการเลี้ยงดูลูกและปัญหาการหย่าร้างมากยิ่งขึ้นด้วย (อมรวิรัช นาคทรพร, 2550)

ทั้งนี้จากแนวโน้มและความไม่แน่นอนดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นความจำเป็นของการศึกษาทั้งในแง่ของการเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัว ซึ่งยังหมายรวมถึงการศึกษาที่ต้องให้

ทักษะชีวิตเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันชีวิตเด็กที่ต้องเติบโตในสภาพครอบครัวที่แปรเปลี่ยนไป การเสริมสร้างความรู้แก่ผู้สูงวัยและพ่อแม่ผู้รุ่นใหม่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กรุ่นใหม่อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมถึงการเป็นหนทางยกระดับคุณภาพชีวิตสำหรับครอบครัวและชุมชนยุคใหม่ ตลอดจนการเสริมพลัง (empowerment) หรือจัดการความรู้ของผู้สูงวัยเพื่อให้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังมากขึ้น

ขณะที่แนวโน้มวิกฤตสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร รวมถึงความไม่แน่นอนของการเกิดอุทกภัยแผ่นดินไหวและภัยพิบัติต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ซึ่งต่างมีผลต่อการขยายวงของวิกฤตมลภาวะ การขยายตัวของปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพด้านต่างๆ รวมถึงการขาดแคลนทรัพยากรพลังงาน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550) แนวโน้มเหล่านี้ล้วนสัมพันธ์กับความไม่แน่นอนของเหตุการณ์ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรมที่จะรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อความไม่แน่นอนของสงครามการแย่งชิงทรัพยากรทั้งด้านพลังงาน น้ำมัน แหล่งน้ำ การทดลองอาวุธนิวเคลียร์ เพื่อสร้างแสนยานุภาพของประเทศมหาอำนาจที่จะมีผลกระทบต่อประเทศต่างๆ และมลภาวะของโลก ซึ่งมีความไม่แน่นอนที่อาจเป็นไปได้ว่าจะเกิดวิกฤตการณ์เหล่านี้ก่อนปี 2555

สังคมไทยนอกจากจะได้รับผลกระทบจากแนวโน้มเหล่านี้แล้ว สังคมไทยเองยังมีแนวโน้มปัญหาวิกฤตเรื่องพื้นที่ทำกิน การเกิดช่องว่างของการเข้าถึงทรัพยากร และการขาดแคลนพลังงานที่รุนแรงที่ผลักดันให้ต้องเร่งคิดค้นพลังงานทดแทนอย่างเร่งด่วน ผลกระทบที่ตามมาซึ่งรวมไปถึงเด็กและเยาวชนที่ต้องเติบโตท่ามกลางสภาพวิกฤตของสิ่งแวดล้อม ปัจจัยเสี่ยงหลากหลายรูปแบบรวมถึงการขาดโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรที่มีคุณภาพ หรืออยู่ในบริบทหรือสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพส่งเสริมสุขภาพที่ดี ปรากฏการณ์การอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม หรือการคิดค้นพลังงานทางเลือกต่างๆ จะกลายเป็นจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ซึ่งคาดว่าในปี 2555 ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจะส่งผลต่อการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทั้งสังคมในปี 2556 เกิดขบวนการพลังประชาสังคมมารวมกันเร่งรัดฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ภายใต้แนวโน้มต่างๆ ที่กล่าว จะเห็นแนวโน้มและความไม่แน่นอนเชิงลบอันเนื่องมาจากสภาพครอบครัวอ่อน เศรษฐกิจแข่งขัน การเมืองเต็มไปด้วยความขัดแย้ง การศึกษาอ่อนด้อย สังคมเสี่ยง วัฒนธรรมบริโภคนิยม สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม การขาดจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งแนวโน้มเหล่านี้ก็จะเป็ปัจจัยที่เร่งให้เกิดกระแสการฟื้นคืน "จิตสำนึกใหม่" (new consciousness) ที่จะเกิดขึ้นทุกภาคส่วน ตั้งแต่ในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับองค์กร ระดับสังคม ที่เรียกร่องให้มีการฟื้นฟูจิตวิญญาณให้เข้มแข็ง และการมีสำนึกร่วมต่อสังคม (social mindedness) เพื่อหาทางออกให้กับปัญหาวิกฤตทางจิตวิญญาณที่มีแนวโน้มจะรุนแรงยิ่งขึ้น (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2549)

โดยสรุป สังคมไทยใน 10 ปีข้างหน้าต้องเผชิญกับแนวโน้มและความไม่แน่นอนต่างๆ ที่ล้วนมีส่วนผลักดันให้ภาพอนาคตสังคมไทยมีโอกาสที่จะเกิดทั้งภาพที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ซึ่งขึ้นอยู่กับแรงผลักดัน ปัจจัยสำคัญ และความไม่แน่นอนตลอดจนยุทธศาสตร์ทางการศึกษาที่มีส่วนสำคัญต่อการมีส่วนสร้างภาพอนาคตที่พึงประสงค์ และรับมือกับภาพที่ไม่พึงประสงค์ได้

แผนภาพที่ 26 แนวโน้มท้าทายการศึกษาและการพัฒนาเด็กและเยาวชน

2.1.2 ภาพอนาคตสังคมไทย เด็ก และเยาวชนที่พึงประสงค์

ในสรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ได้ระบุถึงสังคมไทยที่พึงประสงค์ว่าเป็น **“สังคมอยู่เย็นเป็นสุข”** ดังที่ปรากฏในวิสัยทัศน์ประเทศไทยที่ว่ามุ่งพัฒนาประเทศสู่

“สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”

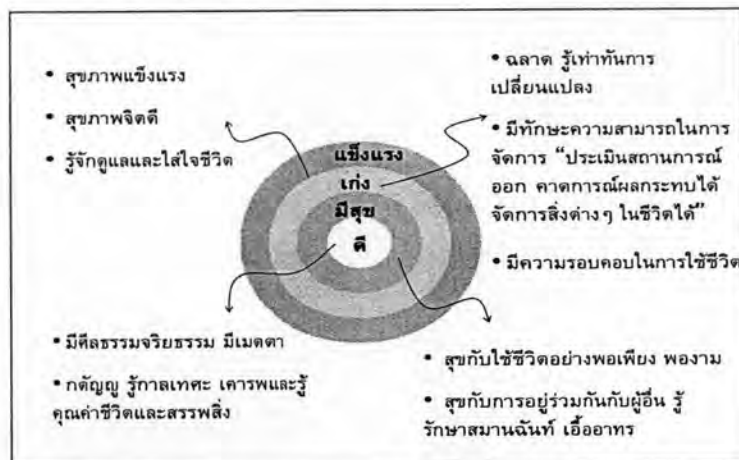
ภายใต้วิสัยทัศน์ดังกล่าวได้มีพันธกิจที่มุ่ง 1) พัฒนาคอนให้มีคุณภาพ คุณธรรม นำความรอบรู้อย่างเท่าทัน 2) เสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม 3) ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม 4) พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมาภิบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

อย่างไรก็ดี จากการวิจัยเอกสาร การมองอนาคต และการสร้างภาพอนาคตใน 10 ปีข้างหน้า ได้สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยที่พึงประสงค์สำหรับเด็กและเยาวชนนั้น มิใช่เพียงแต่เป็นสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันแล้ว พึ่งเป็น **“สังคมแห่งการเรียนรู้ อยู่อย่างรู้เท่าทัน วิถีพอเพียง”** ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแนวโน้มในทศวรรษหน้าที่จะเต็มไปด้วยกระแสการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนต่างๆ ที่มีพลวัตสูงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง เทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งเป็นปัจจัยเงื่อนไขให้เกิดการปรับตัวทางสังคมและสร้างคนยุคใหม่ที่ต้องมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์คือมี **“คุณธรรม คุณภาพ คุณค่า คุณประโยชน์”** อันหมายความว่าสังคมที่สร้างคนที่มีคุณธรรมนำชีวิต สร้างคนที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้และความสามารถ พัฒนาคอนรู้จักเคารพในคุณค่าชีวิตและสรรพสิ่ง เป็นคนที่มีความสุขกับการอยู่กับตนเองและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

ท่ามกลางแนวโน้ม ภาพอนาคตของสังคมไทย และสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอีก 10 ปีข้างหน้า ยังได้เรียกร้องการสร้างเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะสำคัญทั้งด้านความรู้ที่เท่าทันกับเทคโนโลยีและ ข้อมูลความรู้ในโลกยุคใหม่ มีความสามารถปรับตัวท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง รวมถึงการมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้จากการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องร่วมกับการเก็บ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และประชุมผู้เชี่ยวชาญต่างมีความเห็นร่วมกันว่า เป้าหมายของเด็กและ เยาวชนไทยที่พึงประสงค์นั้นพึงมีคุณลักษณะ **“ดี มีสุข เก่ง แข็งแรง”** อันประกอบไปด้วย

- **ดี** เป็นคนดีมีศีลธรรม จริยธรรม มีเมตตา กตัญญู รู้กาลเทศะ รู้จักเคารพให้เกียรติตนเอง และผู้อื่น คุณค่าต่อชีวิตและสรรพสิ่งต่างๆ
- **มีสุข** เป็นคนที่มีความสุขกับการใช้ชีวิตอย่าง “พอเพียง” พองาม สุขกับตนเองและการอยู่ ร่วมกันกับผู้อื่น สุขกับการให้และเอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักรักสามัคคี มีความสมานฉันท์รักสงบและรักสันติ
- **เก่ง** คือเป็นคนฉลาดที่รอบรู้ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆที่กำลังเกิดขึ้นและจะ เกิดขึ้น มีความรู้ที่มากพอต่อการทำความเข้าใจในสถานการณ์ต่างๆ และมีความรอบคอบในการใช้ชีวิต มีทักษะความสามารถในการจัดการชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่เข้ามากระทบกับชีวิต
- **แข็งแรง** เป็นคนที่มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง สุขภาพจิต กาย อารมณ์ดี รู้จักดูแลตัวเอง ระวังปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อสุขภาพ ใส่ใจในสุขภาพของตนเองและสุขภาพทางสังคม มีความเข้มแข็งในจิตใจ

แผนภาพที่ 27 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนยุคใหม่

กล่าวอีกนัยคือ คุณลักษณะของเด็กและเยาวชนไทยที่พร้อมไปด้วยความ **“ดี มีสุข เก่ง แข็งแรง”** จะเป็นภูมิคุ้มกันต่อแนวโน้มวิกฤตการณ์เด็กและเยาวชนในด้านต่างๆ ที่จะทวีความรุนแรงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ภาวะแม่วัยรุ่น การติดเชื่อเอดส์ ท้อง แท้งทิ้ง ปัญหาความรุนแรง ฯลฯ ซึ่งข้อมูลจากโครงการติดตามสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด (child watch) ตั้งแต่ปี 2547-2549 เรื่อยมา ของสถาบันรามจิตติ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) รวมถึงงานวิจัยเชิงสำรวจของสำนักวิจัยเอแบคโพล งานวิจัยของศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม โดยกระทรวงวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี 2548-2550 ศูนย์เฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม โดยกระทรวงการพัฒนา

สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักวิจัยประชากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น ต่างก็ชี้ว่า แนวโน้มวิกฤตเด็กและเยาวชนจะทวีความรุนแรงขึ้นและจะเป็นภัยคุกคามที่บั่นทอนสังคมไทยในอนาคต ดังนั้นโจทย์สำคัญของการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนจึงจำต้องมียุทธศาสตร์เพื่อสร้างเด็กและเยาวชนที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อสร้างอนาคตที่ดีของสังคมไทยที่พึงประสงค์ต่อไป

2.2 การนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย

หลังจากที่ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์ภาพอนาคตสังคมไทยในทศวรรษหน้า และภาพอนาคตที่พึงประสงค์แล้ว ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ร่วมกันมองถึงประเด็นหรือสาระสำคัญเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ที่น่าจะพัฒนาให้ชัดเจนขึ้น รวมถึงความเป็นไปได้ของข้อเสนอต่างๆ ที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ต่อไป

โดยในการเสนอนั้นได้ชี้ให้เห็นว่า ท่ามกลางแนวโน้มและพลวัตที่จะเกิดใน 10 ปีข้างหน้า เป้าหมายของการศึกษาในอนาคตคือการสร้าง **“สังคมแห่งการเรียนรู้ อยู่อย่างเท่าทัน บนวิถีพอเพียง”** ซึ่งท่ามกลางสังคมที่กล่าวนี้จะต้องมีคนยุคใหม่ที่มีคุณภาพ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์คือ **“ดี เก่ง มีสุข แข็งแรง”** ดังนั้นการศึกษาจะต้องมุ่งสร้างเด็กและเยาวชนยุคใหม่ให้พึงมีคุณลักษณะสำคัญที่ว่านี้ ทั้งนี้การจะมุ่งไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้นั้น มีข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้

2.2.1 ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ข้อเสนอเชิงนโยบาย ได้แก่ **“นโยบายเมืองแห่งการเรียนรู้ การศึกษาเพื่อชีวิตเท่าทัน การศึกษาเพื่อชีวิตพอเพียง”** โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

2.2.1.1 นโยบายเมืองแห่งการเรียนรู้

สังคมไทยใน 10 ปีข้างหน้าเป็นโลกยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ที่ต้องการคนยุคใหม่ที่มีความรอบรู้ มีความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมและพลวัตของโลก การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ จำต้องมีคนที่ใฝ่เรียนรู้ โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่กระแสข้อมูลข่าวสารหลังไหลมาอย่างมหาศาล การเรียนรู้จะเป็นเครื่องมือสำคัญ **“การเรียนรู้เพื่อรู้ การรู้เพื่อเข้าใจ การเรียนรู้เพื่อคิดไกล-นำไปใช้”** นับเป็นจุดมุ่งหมายหนึ่งของการศึกษาในทศวรรษหน้า คุณลักษณะของเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่จึงจำต้องมีความสามารถในการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต

ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายของนโยบายเมืองแห่งการเรียนรู้คือการมุ่งสร้างให้เกิดเมืองที่จะเต็มไปด้วยผู้คนที่มี **“ใฝ่การเรียนรู้”** และ **“เรียนรู้อย่างสร้างสรรค์”** รวมถึงมีองค์ประกอบและปัจจัยต่างๆ ที่ส่งเสริมให้คนยุคใหม่กระหายใฝ่หาความรู้ ซึ่งเด็กและเยาวชนจะเกิดแรงใจใฝ่รู้และเรียนรู้ได้อย่างดีนั้น จำเป็นต้องมีพื้นที่เพื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายและมากพอต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กได้ในทุกที่ทุกเวลา ดังนั้นการมีนโยบายสาธารณะเรื่องเมืองแห่งการเรียนรู้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายดังกล่าว

ในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศยุโรป อังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย ได้มีการให้ความสำคัญกับนโยบายเมืองแห่งการเรียนรู้อย่างมาก ประเทศเหล่านี้ต่างชูนโยบายทางการศึกษา **"learning city"** เป็นนโยบายของการพัฒนาการศึกษาเพื่อมุ่งไปสู่อนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเขตพื้นที่หรือเมืองต่างๆ ที่มองว่า เมืองแห่งการเรียนรู้ไม่เพียงแต่เป็นนโยบายที่จะพัฒนาพื้นที่เมือง หรือ การยกระดับการศึกษาในแต่ละท้องถิ่นแล้ว ยังมีผลต่อการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการสร้างนิสัย การเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชน รวมถึงพลเมืองในพื้นที่นั้นๆ ด้วย สิ่งที่น่าสนใจที่พบได้ร่วมกันในทุกประเทศที่กล่าวคือ เรื่องของการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) ที่มาควบคู่กับการ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานให้มีสื่อสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ที่มี คุณภาพ รวมถึงการส่งเสริมประชาคมและเครือข่ายการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ด้วย ซึ่ง UNESCO เอง ก็พยายามผลักดันนโยบายดังกล่าวในหมู่ประเทศสมาชิกเช่นกัน (www.unesco.org)

2.2.1.2 นโยบายการศึกษาเพื่อชีวิตเท่าทัน

แนวโน้มการไหลบ่าของกระแสโลกาภิวัตน์ที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่ รวดเร็ว กระแสการแข่งขันและต่อสู้ทางเศรษฐกิจท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม แนวโน้มความอ่อนแอ ของสถาบันครอบครัวและชุมชน แนวโน้มความอ่อนด้อยของคุณภาพการศึกษา หรือแม้แต่แนวโน้ม ของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มีผลกระทบโดยตรงต่อการเรียนรู้ของเด็กยุคใหม่ นอกจากนี้ใน ท่ามกลางสังคมยุคหลังทันสมัย (postmodernity) ที่สื่ออินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์มือถือได้กลายเป็น เครื่องมือแสวงหาความรู้ ซึ่งในทางหนึ่งได้นำพาการเรียนรู้ไร้พรมแดนมาตามความต้องการ แต่อีกทาง หนึ่งก็นำพามลภาวะทางข้อมูลมามากมายเช่นกัน ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาจากแนวโน้มวิกฤตเด็ก และเยาวชนที่ดูมีแนวโน้มติดสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยิ่งเมื่อบวกกับแนวโน้มของการขยายตัวของเมือง และพื้นที่ไร้ระเบียบก็ดูมีส่วนสัมพันธ์ต่อการบ่มเพาะปัญหาเด็กและเยาวชนที่มีแนวโน้มจะสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับปัญหาด้านจริยธรรมทางเพศ ปัญหาความรุนแรง ปัญหาการใช้ชีวิตท่ามกลาง ปัจจัยเสี่ยงต่างๆ แนวโน้มอาชญากรรมต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้ก่อ

ท่ามกลางแนวโน้มของเด็กและเยาวชนที่กล่าวไปนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมี **นโยบายการศึกษาเพื่อชีวิตเท่าทัน** ที่มีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาเด็กให้ได้มีทักษะ การรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ โดยหวังว่าเด็กและเยาวชนจะมีคุณลักษณะสำคัญนั้นคือ มี ความรู้ความสามารถในการ **"อ่านโลกออก บอกผลกระทบได้ รู้เท่าทัน และใช้ชีวิตเป็น"** เพื่อเป็น ภูมิคุ้มกันชีวิต และเป็นพื้นฐานต่อการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตในด้านต่างๆ ต่อเนื่องไปด้วย

ดังนั้นการมีนโยบายการศึกษาเพื่อชีวิตเท่าทันที่เน้นให้เด็กและเยาวชนยุคใหม่ได้เกิดการ พัฒนาทักษะ **"พหุความรู้เท่าทัน"** (multi-literacy) จึงนับเป็นประเด็นสำคัญยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับกระแส ความเคลื่อนไหวที่เห็นได้ชัดในนานาประเทศ เช่น องค์การ WHO (World Health Organization, 1997), UNICEF (<http://www.unicef.org/lifeskills>) ที่เน้นนโยบายชีวิตเท่าทัน โดยอาศัยยุทธศาสตร์ ทักษะชีวิตศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างเสริมทักษะการดูแลตนเอง สร้างภูมิคุ้มกันต่อการรู้เท่าทันในปัจจุบัน เสี่ยงต่างๆ เช่น การติดบุหรี่ เหล้า ยาเสพติด รวมถึงการรู้เท่าทันในปัญหาเรื่องเพศและการมี เพศสัมพันธ์โดยปราศจากการป้องกันด้วย นอกจากนี้ยังสามารถพบการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์ ทักษะชีวิตศึกษาในอีกหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ญี่ปุ่น จีน แม้แต่ประเทศกัมพูชา

2.2.1.3 นโยบายการศึกษาเพื่อชีวิตพอเพียง

แนวโน้มนโยบายการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และกระแสสังคมบริโภคนิยม ทุนนิยม ได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของเด็กยุคใหม่ กระแสแฟชั่นและวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่หลั่งไหลมาผ่านโฆษณาต่างๆ ได้จุดดิ่งให้เด็กและเยาวชนไทยซึมซับเอาค่านิยมและพฤติกรรมเลียนแบบตามกระแสแฟชั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจสังคมทุนนิยมที่นอกจากจะมีผลต่อการแปรสิ่งต่างๆ ให้กลายเป็นสินค้าแล้ว ความเป็นปัจเจกนิยมยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อค่านิยมและทัศนคติในบริโภคเพื่อสนองความต้องการ ดังนั้นในลักษณะเช่นนี้ถ้าหากเด็กและเยาวชนขาดความรู้จัก **"พอเพียง"** ในชีวิตด้วยแล้ว ก็อาจเพิ่มความเสี่ยงต่อเผชิญกับปัญหาในด้านต่างๆ มากยิ่งขึ้น เช่น การใช้ชีวิตฟุ่มเฟือย การกู้หนี้ยืมสิน การดิ้นรนเพื่อหวังรวยทางลัด หรือแม้แต่การยอมขายเรือนร่างเพื่อแลกกับเงิน เป็นต้น ซึ่งกระแสเหล่านี้ล้วนแล้วส่งผลต่ออัตลักษณ์ โลกทัศน์และวิถีการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชนยุคใหม่

อย่างไรก็ดี ภายใต้แนวโน้มนโยบายและแรงขับจากปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษาและการพัฒนาที่มุ่งสร้างสังคมที่พอเพียง และคนยุคใหม่ที่รู้จักพอเพียงในการใช้ชีวิต โดยนัยนี้จึงมีผลต่อทิศทางการศึกษาที่พึงมีนโยบายทางการศึกษาเพื่อชีวิตที่พอเพียง โดยเน้นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนยุคใหม่รู้จักมี **"ความพอเพียง"** ในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายของชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) และแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559) ที่เน้นการพัฒนาคนและสังคมภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จุดมุ่งหมายของนโยบายการศึกษาเพื่อชีวิตที่พอเพียง คือการส่งเสริมให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้และภูมิคุ้มกันการรู้เท่าทันให้แก่เด็กและเยาวชนให้สามารถเผชิญกับแนวโน้มทางเศรษฐกิจ การตลาด และสังคมบริโภคนิยมได้อย่างรู้เท่าทันและมีวิจารณญาณ ที่สำคัญคือการใช้ชีวิตอย่างรู้จักพอประมาณในตนเอง ไม่โลภหรือขัดสนต่อสิ่งต่างๆ จนเกินไป โดยมีภูมิคุ้มกันที่ดีทั้งด้านความรู้และทักษะการดำเนินชีวิต สามารถพึ่งตนเองได้ เมื่อพึ่งตนเองได้ก็สามารถจัดการในเรื่องต่างๆ ได้ หรือสามารถตั้งหลักเผชิญกับความเสี่ยงได้อย่างรู้เท่าทัน ซึ่งความสามารถในการจัดการความเสี่ยงหรือจัดการสิ่งต่างๆ ได้ก็ต้องอาศัยเหตุและผลเป็นสำคัญ โดยในการจัดการพึงเน้นการดำเนินการอย่างพอประมาณไม่สุดโต่งหรือหย่อนยานเกินไป โดยทั้งหมดนี้ล้วนต้องอาศัยความรู้คู่กับคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานให้ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและสังคมเพื่อการก้าวต่อไปในอนาคตอย่างมั่นคงยั่งยืน

แผนภาพที่ 28 ข้อเสนอเชิงนโยบายทางการศึกษา

2.2.2 ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ทั่วไป (general strategies)

ในการดำเนินนโยบาย “เมืองแห่งการเรียนรู้” “นโยบายการศึกษาเพื่อชีวิตเท่ากัน” “นโยบายการศึกษาเพื่อชีวิตพอเพียง” ได้มีข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์เพื่อรองรับนโยบายดังกล่าวใน 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์ชีวิตเท่ากันหรือยุทธศาสตร์ทักษะชีวิต ยุทธศาสตร์วิถีพอเพียง และยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต ซึ่งมีแนวทางดังต่อไปนี้

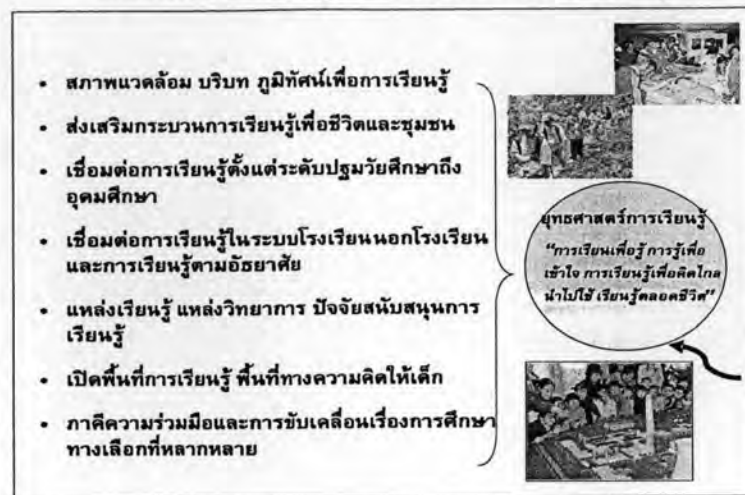
2.2.2.1 ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้

ในการแปลงนโยบายเมืองแห่งการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์หลักนั่นคือ **ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้** ที่มุ่งผลักดันให้เกิดการพัฒนาเมืองและสภาพแวดล้อมทางสังคมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ รวมถึงการผลักดันให้เกิดกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งในแง่ของกลไกที่รับผิดชอบด้านการศึกษาอย่างเป็นทางการที่ **พึงเร่งสร้างและพัฒนาสาระความรู้ กระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อผู้เรียน ทันสมัย สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนและสามารถใช้ประโยชน์ได้**ท่ามกลางความเป็นพลวัตสูงในอีก 10 ปีข้างหน้า รวมถึงกลไกนอกกรอบที่ต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ทางเลือกหรือการศึกษาทางเลือกในลักษณะต่างๆ เน้นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การเรียนรู้ให้เชื่อมต่อกันตั้งแต่การเรียนรู้ในระดับปฐมวัยศึกษาจนถึงขั้นอุดมศึกษา ตลอดจนผลักดันให้เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต และเชื่อมต่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน การเรียนรู้นอกโรงเรียน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ในยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้ยังมุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนยุคใหม่ได้เข้าถึง “วิชาความรู้” และ “ข้อมูลที่มีคุณภาพ” สามารถแสวงหาความด้วยตนเอง ส่งเสริมการลงทุนสร้างแหล่งเรียนรู้ ห้องสมุด พื้นที่วิทยาการ สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ และการลงทุนในการสร้างเครื่องมือ (tool) ในหลากหลายรูปแบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อให้เด็กได้รู้ใช้สื่อและเทคโนโลยีจะนำเด็กไปสู่การเปิดโลกการเรียนรู้ไร้พรมแดน ตลอดจนการเรียนรู้จากสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมจะช่วยสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ส่งเสริมการสร้างบรรยากาศและบริบทที่กระตุ้นการเรียนรู้คุณค่าในด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เติบโตอย่างมี “คุณภาพ คุณธรรม และมีคุณค่า” นอกจากนี้ยังเน้นการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและธรรมชาติวัยของเด็ก มีพื้นที่ส่งเสริมศักยภาพในด้านต่างๆ พื้นที่กีฬา พื้นที่ทางความคิดเวทีแสดงออกในลักษณะต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้การส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้เหล่านี้ยังเป็นกลไกสู่การทำให้มี “ที่ว่าง” สำหรับการออกแบบใหม่ทางการศึกษาที่สมสมัย เป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาในยุคใหม่ และผลักดันให้เกิดขับเคลื่อนเรื่องการศึกษาทางเลือกหลากหลายสำหรับเด็กและเยาวชน

ในการดำเนินยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้ยังมุ่งเน้นความร่วมมือขององคาพยพต่างๆ เพื่อเข้ามาร่วมลงทุนและช่วยสนับสนุนงานด้านการศึกษา ดังนั้นจึงเน้นการเชื่อมต่อระหว่างยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้และยุทธศาสตร์ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ชุมชนและประชาสังคมเข้ามาร่วมออกแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ หรือมีกลไก “เฝ้าระวังทางสังคม” เพื่อให้เป็นปราการปกป้องเมืองและสร้างสรรค์เมืองใหม่ในทุกมุมเมืองเต็มไปด้วยบริบทเพื่อการเรียนรู้ และทุกภาคส่วนได้เป็นกลไกสร้างวัฒนธรรมคนยุคที่ “ไม่รู้” และ “รักการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

แผนภาพที่ 29 สรุปยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้

2.2.2.2 ยุทธศาสตร์ชีวิตเท่าทัน

แนวโน้มนกระแสโลกาภิวัตน์และพลวัตทางสังคมวัฒนธรรม แนวโน้มวิกฤตการณ์ปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อวิถีชีวิตเด็กและเยาวชน รวมถึงความไม่แน่นอนเกี่ยวกับอุบัติการณ์การก่อการร้าย อาชญากรรมต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้ก่อ จึงจำเป็นต้องมี**ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษา (life skills)** ที่มุ่งการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการรู้เท่าทันในด้านต่างๆ อาทิ การรู้เท่าทันสื่อ การรู้เท่าทันปัจจัยเสี่ยงและสังคมเสี่ยงยุคใหม่ การมีทักษะในการจัดการและดูแลชีวิตท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม รวมถึงการมีจริยธรรมในการดำเนินชีวิต เป็นต้น เน้นการมีกลไกสนับสนุนการเรียนรู้และพัฒนาเด็กให้ได้มีทักษะการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ จุดมุ่งหมายของยุทธศาสตร์**“การรู้เท่าทัน”** หรือยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตจึงมีเพียงแต่ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ที่จะ**“ประเมินสถานการณ์ออก คาดการณ์ผลกระทบได้ จัดการชีวิตเป็น”** อันจะเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตแล้ว ยังรวมไปถึงการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตในด้านต่างๆ

ในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ญี่ปุ่น จีน ซึ่งต่างก็มีความเคลื่อนไหวในการดำเนินยุทธศาสตร์ที่วางอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาที่ดำเนินยุทธศาสตร์เพศศึกษา สื่อศึกษามายาวนาน เช่นเดียวกับที่ประเทศอังกฤษที่ดำเนินยุทธศาสตร์สื่อศึกษาและครอบครัวศึกษามายาวต่อเนื่องเช่นกัน

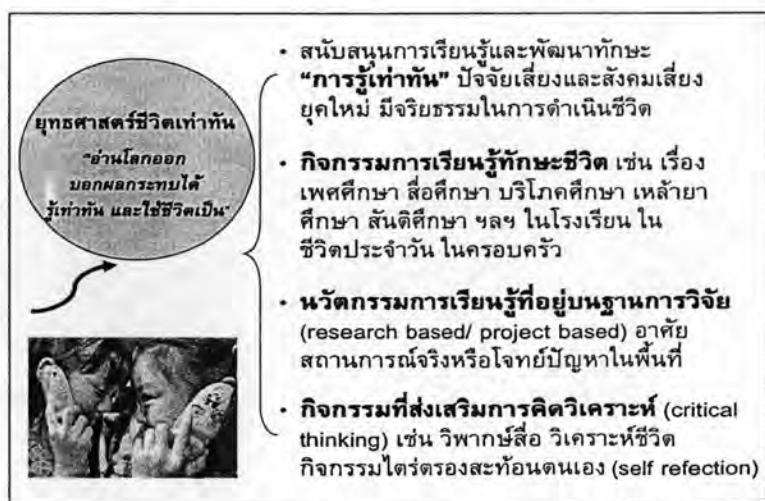
แม้แต่ประเทศกัมพูชาก็มีความเคลื่อนไหวในการดำเนินยุทธศาสตร์ดังกล่าวภายใต้แนวคิดความร่วมมือระหว่างประเทศที่อิงยุทธศาสตร์พื้นที่เป็นฐาน (area-based strategy) โดยมีการดำเนินงานผ่าน *Research Triangle Institute International* ภายใต้โครงการ U.S. Agency for International Development (USAID) ที่ร่วมกับ Cambodia's Ministry of Education, Youth, and Sport (MoEYS) และ The Cambodian Basic Education (CBE) ในการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ซึ่งหนึ่งในความร่วมมือดังกล่าวคือการพัฒนาหลักสูตรและโปรแกรมการเรียนรู้ทักษะชีวิตภายใต้นโยบาย**“New Curriculum Policy 2005–2009”** โดยมีกระบวนการฝึกอบรมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน NGO ในลักษณะของโปรแกรมทักษะชีวิตท้องถิ่น**“local life-**

skills programs” เน้นกระบวนการเรียนรู้หลังเลิกเรียนร่วมกันของภาคีต่างๆ (afterschool activity) รวมถึงเด็กและเยาวชนในชุมชน เพื่อให้เกิดทักษะการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ การดูแลสุขภาพของตนเองและชุมชน สร้างจิตสำนึกต่อการระงับภัยทางเพศ เอดส์ ภัยจากปัจจัยเสี่ยง การส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี รวมถึงการทักษะและมีจิตสาธารณะต่อตระหนักและจัดการปัญหาชุมชนในมิติต่างๆ ด้วย (http://www.rti.org/pubs/Cambodia_CBE_0206.pdf)

สำหรับประเทศไทยในการดำเนินยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตนี้ สามารถดำเนินการได้หลากหลายวิธี ทั้งในแง่ของจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน ในครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่น รวมถึงกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยอาศัยสถานการณ์จริงหรือโจทย์ปัญหาในพื้นที่ (situation-based/problem-based learning) การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังกล่าวอาจดำเนินการผ่านนวัตกรรมการเรียนรู้ที่อยู่บนฐานการวิจัย (research-based/project-based) หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ (critical thinking) ฯลฯ เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดประสบการณ์ตรง เกิดกระบวนการคิด และเกิดทักษะสำคัญทั้งในแง่ทักษะความสามารถ และเกิดทักษะในการแก้ปัญหาหรือจัดการชีวิตได้อย่างเหมาะสม และดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์

กล่าวโดยสรุปยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษา หรือยุทธศาสตร์การรู้เท่าทันนับว่าเป็นยุทธศาสตร์สำคัญอย่างยิ่งสำหรับสังคมในอนาคต ซึ่งหลายหน่วยได้มีความพยายามจะดำเนินงานดังกล่าว เช่น สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสถาบันรามจิตติ ที่ได้ริเริ่มโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะชีวิต และการส่งเสริมนวัตกรรมทักษะชีวิตศึกษาในมิติต่างๆ ดังที่ปรากฏให้เอกสารในชุดโครงการเรื่อง **“แนวคิดและแนวทางส่งเสริมการเรียนรู้สุขภาพ”** เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิต หรือตัวอย่างการริเริ่มโครงการ **“เพศศึกษา” “สื่อศึกษา” “เหล้ายาศึกษา” “จริยศึกษา”** ในโรงเรียนและชุมชนหลายแห่ง ตัวอย่างของกระบวนการเรียนรู้ในหลายชุมชน เช่น **“ชุมชนปลอดเหล้า” “ชุมชนปลอดยา”** ก็นับเป็นตัวอย่างของความพยายามส่งเสริมทักษะชีวิตให้กับเด็ก เยาวชนและคนในชุมชน ซึ่งล้วนชี้ให้เห็นเส้นทางในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตให้บรรลุเป้าหมายในทศวรรษหน้าได้อย่างไม่ยากเย็น

แผนภาพที่ 30 สรุปยุทธศาสตร์ชีวิตเท่าทัน (ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษา)

2.2.2.3 ยุทธศาสตร์วิถีพอเพียง

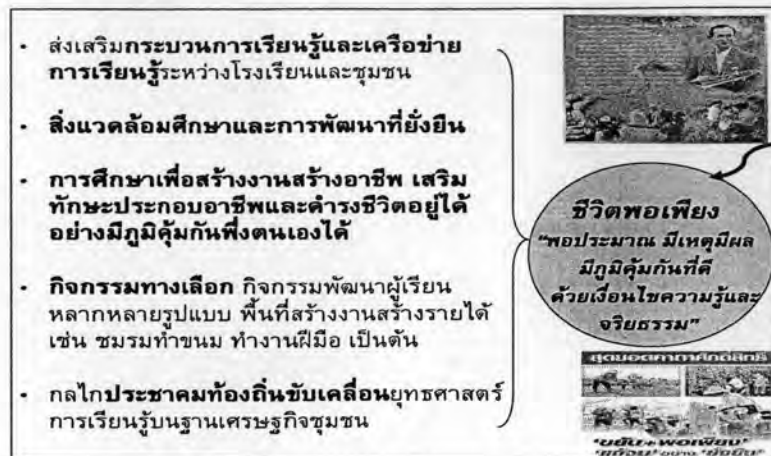
แนวโน้มนโยบายแข่งขันและความขัดแย้งในด้านต่างๆ ที่รุนแรงขึ้น ผลักดันให้เด็กต้องเข้าสู่วงจรเสี่ยง อิทธิพลของกระแสสังคมบริโภคนิยมได้หลอกล่อให้เด็กต้องตกเป็นเหยื่อการบริโภคฟุ้งเฟ้อ ความไม่แน่นอนในอนาคตกลายเป็นความเสี่ยงในชีวิต ซึ่งถ้าหากขาดความรู้จัก **“พอเพียง”** ชีวิตก็อาจต้องเผชิญกับวิกฤตได้ ในตรงกันข้ามการรู้จัก **“ความพอเพียง”** นั้นคือการมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ ช่วยให้สามารถตั้งหลักเผชิญกับความเสี่ยงได้อย่างรู้เท่าทัน เมื่อพึ่งตนเองได้ก็สามารถจัดการในเรื่องต่างๆ ได้ ความสามารถในการจัดการได้ก็ต้องอาศัยเหตุและผลเป็นสำคัญ การจัดการสิ่งต่างๆ ก็ต้องดำเนินไปอย่างพอประมาณไม่สุดโต่งหรือหย่อนยานเกินไป ซึ่งทั้งหมดล้วนต้องอาศัยความรู้คู่กับคุณธรรม ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานให้ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมั่นคงยั่งยืน

ในการดำเนินยุทธศาสตร์ดังกล่าวต้องส่งเสริมความรู้ความเข้าใจต่อภาคส่วนต่างๆ ให้เข้าใจในแนวโน้มนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งปรับตัวหันมายึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เพื่อต่อสู้วิกฤตและความไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้น ความเข้าใจต่อหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นภูมิคุ้มกันให้แก่เด็ก เยาวชน และสังคม อีกทั้งส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เข้าถึง เข้าใจ และรู้จักมีความพอเพียงในตนเองและสามารถพึ่งตนเองได้ สนับสนุนให้มีกลไกการสร้างกระบวนการคิดและเงื่อนไขสร้างความรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้รู้จักพอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี เช่น **การใช้เครื่องมือทำบัญชีรายรับรายจ่ายของเด็กและเยาวชน** เป็นต้น รวมถึงการส่งเสริมค่านิยมจริยธรรมคุณธรรมในการใช้ชีวิตอย่างพอประมาณ พึ่งพอใจกับการมีชีวิตพอเพียง อยู่อย่างมีความสุข เอื้ออาทรไม่โลภไม่เสียดาย ซึ่งยังมีนัยรวมถึงการส่งเสริมเรื่อง **สิ่งแวดล้อมศึกษาและการพัฒนาที่ยั่งยืน**

นอกจากนี้ ท่ามกลางแรงผลักดันของกระแสโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของเศรษฐกิจทุนนิยม ระบบการค้าเสรีที่ดึงเด็กและเยาวชนไปสู่ตลาดแรงงานยุคใหม่ หรือแนวโน้มในการดำเนินธุรกรรมทางเศรษฐกิจผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์และเครือข่ายไร้สาย (e-commerce) การทำงานรูปแบบใหม่ที่เน้นทางไกล (distance work) การทำงานในบ้าน (home-office) การเพิ่มขึ้นของธุรกิจภาคบริการ รวมถึงแนวโน้มนโยบายไหลกลับของแรงงานคืนสู่ท้องถิ่น กระแสเศรษฐกิจชุมชน ล้วนแล้วแต่ชี้ให้เห็นพลวัตของการจ้างงานและอาชีพยุคใหม่ ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พอเพียงที่จำต้องส่งเสริม **การศึกษาเพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ** เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความรู้และมีทักษะที่สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีภูมิคุ้มกัน **พึ่งตนเองได้ภายใต้ความผันผวนของโลกยุคใหม่**

ทั้งนี้ ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์วิถีพอเพียงเพื่อสร้างงานสร้างอาชีพนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ ทั้งโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และสถานประกอบการให้ท้องถิ่นในการส่งเสริมการฝึกอาชีพและประสบการณ์การทำงานตามความถนัด รวมถึงการมีกลไกของประชาคมท้องถิ่นในการร่วมสร้างสรรค์กระบวนการคิดและค่านิยมการเห็นคุณค่าของการทำงานบนฐานเศรษฐกิจชุมชน เช่น การมีโครงการฝึกหัดอาชีพชุมชน โครงการผลิตภัณฑพื้นบ้านจากฝีมือเยาวชน การมีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหลากหลายรูปแบบ เช่น ชมรมทำขนม ทำงานฝีมือ เป็นต้น เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถด้านอาชีพและการประกอบการรายย่อยเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเองของเด็กและเยาวชน

แผนภาพที่ 31 สรุปยุทธศาสตร์วิถีพอเพียง (การศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง)

2.2.1.4 ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต

ความแน่นอนใน 10 ปีข้างหน้าที่กำลังจะมาถึงข้างหน้าก็คือ กระแสโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจเสรี ความเจริญก้าวหน้าด้านสื่อ เทคโนโลยี และวิทยาการด้านต่าง ๆ สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และสลับซับซ้อน กระแสวิกฤตของสิ่งแวดล้อม และความไม่แน่นอน เช่น สงครามย่อยๆ ปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัสสายพันธุ์ใหม่ ปัญหาแผ่นดินไหว น้ำท่วม การค้นพบองค์ความรู้และวิทยาการ การแพทย์ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ จะกลายเป็นโจทย์สำคัญสำหรับการพัฒนาในอนาคต แนวโน้มเหล่านี้ชี้ถึงความจำเป็นที่ต้องมียุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต (future-oriented management) เพื่อเป็นเครื่องมือรับมือกับสิ่งที่จะมาถึงในอนาคต ดังที่ รศ.ดร. วิโรจน์ สารรัตนะ ได้กล่าวไว้ใน “อนาคตศึกษา : วิสัยทัศน์เพื่อการบริหารและการพัฒนา” (ednet.kku.ac.th.htm) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของยุทธศาสตร์ดังกล่าวว่า

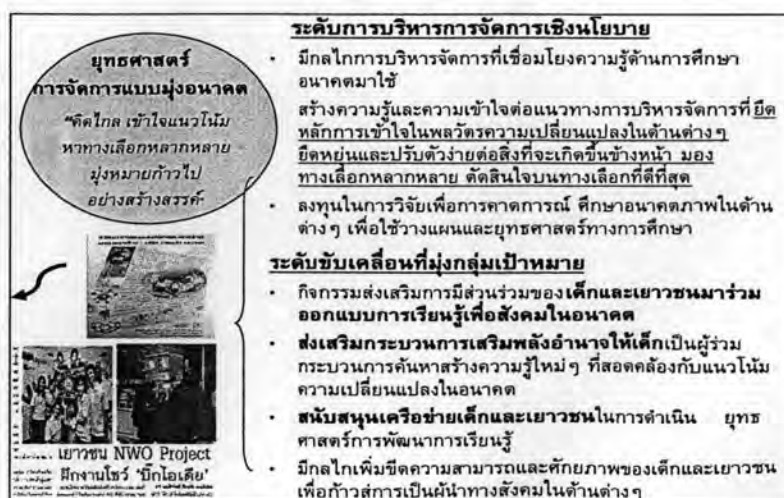
“ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อนเช่นปัจจุบัน เกือบทุกคนต่างมีโอกาสประสบปัญหาต่างๆ มากมาย ซึ่งปัญหาที่ประสบและพยายามหาทางแก้ไขกันอย่างเอาจริงเอาจังนี้ เป็นเหตุผลที่ทำให้คิดถึงอนาคตกันขึ้น เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มักเป็นผลสืบเนื่องจากความล้มเหลวที่จะทำการป้องกันหรือแก้ไขก่อนจะถึงจุดวิกฤติ ซึ่งก่อนหน้านั้น หากได้มีการลงทุนมองอนาคตกันเสียแต่แรกด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังและด้วยวิธีการที่เป็นระบบแล้ว ก็คงจะสามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า และสามารถจะดักแก้ปัญหาเหล่านั้นเสียก่อนได้”

จุดเน้นของยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต (future-oriented management) อยู่ที่อาศัยแนวโน้ม (trend) และความไม่แน่นอน (uncertainty) ในอนาคตเป็นโจทย์ในการวางยุทธศาสตร์ ภายใต้หลักการทำงานอย่างเป็นระบบที่สัมพันธ์กัน (systems) เน้นการรวมพลัง (collaboration) ทำงานแบบข้ามสาขา (transdisciplinary) เชื่อมโยงและบูรณาการกัน (integration) อย่างเป็นองค์รวม (holistic) การยึดหลักการเข้าใจในพลวัตความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ยืดหยุ่นและปรับตัวง่ายต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือการมองให้เห็นทางเลือกหลากหลายทาง และตัดสินใจบนทางเลือกที่ดีที่สุดเพื่อนำไปสู่อนาคตที่มุ่งหวัง การมีทางเลือกหลายทางยังช่วยประกันความเสี่ยงจากความไม่แน่นอน ทำให้เกิดการเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับความไม่แน่นอนดังกล่าวได้

ทั้งนี้ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคตจึงเปิดให้มีรูปแบบการบริหารงานที่หลากหลายรูปแบบแต่มีความเป็นเอกภาพและมีความรอบคอบในการตัดสินใจ เน้นการมองถึงทางเลือกทางการศึกษาและแผนการต่างๆ ที่สามารถนำไปสู่เป้าหมายได้ จุดเน้นอีกประการคือการขับเคลื่อนการศึกษานานฐานข้อมูลความรู้ข้อเท็จจริง การอาศัยจินตนาการ (imagination) และวิสัยทัศน์ (vision) ที่มองถึงความเป็นไปได้ในการทำงานให้บรรลุผลภายใต้เงื่อนไขทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ที่สำคัญภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมักมีการกำหนดภาพอนาคต (scenario) เป็นภาพฉายเพื่อวางเป้าหมายและกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม ดังนั้นยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคตจึงปรากฏหลากหลายรูปแบบ เช่น การคาดการณ์ (forecast) ศึกษาแนวโน้ม (trend study) การมองอนาคต (foresight) และการวางแผนภาพอนาคต (scenario planning) ยุทธศาสตร์ดังกล่าวยังมีส่วนเสริมกระบวนการใหม่ทางการศึกษา โดยเฉพาะเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน และการสร้างสังคมเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเครื่องมือช่วยในการวางแผนและแปลงนโยบายสำคัญๆ ไปสู่การขับเคลื่อนการศึกษาที่มุ่งเป้าหมายได้ชัดเจนขึ้น เช่น มาตรการกำหนดความต้องการด้านกำลังคนและจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการ ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อสร้างเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น

ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต ยังหมายรวมถึง ยุทธศาสตร์การจัดให้เกิดกระบวนการศึกษาหรือการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างอนาคตที่ดีของเด็กและเยาวชนด้วย โดยการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังกล่าวสามารถดำเนินการได้หลากหลายแนวทาง อาทิ การมีกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนมาร่วมออกแบบการเรียนรู้และสังคมในอนาคต ส่งเสริมกระบวนการเสริมพลังอำนาจเด็กและเยาวชน (empowerment) เน้นบทบาทการเป็นผู้นำกระบวนการค้นหาสร้างความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงในอนาคต สนับสนุนเครือข่ายเด็กและเยาวชนในการดำเนินยุทธศาสตร์การพัฒนาการเรียนรู้โดยเด็กและเยาวชน เพื่ออนาคตของเด็กและเยาวชน รวมถึงการมีกลไกเพิ่มขีดความสามารถและศักยภาพของเด็กและเยาวชนเพื่อก้าวสู่การเป็นผู้นำทางสังคมในด้านต่างๆ อาทิ ความสามารถในการแข่งขันในเวทีสากล ความสามารถในการเป็นผู้นำท้องถิ่น การเป็นผู้นำทางประกอบการรุ่นใหม่ภายใต้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างสังคมใหม่ที่มีคุณภาพ เป็นต้น

แผนภาพที่ 32 สรุปยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต

2.2.3 ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนในภาคปฏิบัติการ (mobilizing strategies)

ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ระดับการขับเคลื่อนในภาคปฏิบัติการ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การลงทุน ยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ ยุทธศาสตร์พื้นที่ ยุทธศาสตร์ทางสังคม ซึ่งมีแนวคิดและแนวทางขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังนี้

2.2.3.1 ยุทธศาสตร์การลงทุน มุ่งเน้นการลงทุนของภาคส่วนต่างๆ ที่มาร่วมมือการจัดการศึกษา ทั้งเรื่องโครงสร้างพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นเรื่องการลงทุนในห้องสมุด การลงทุนด้านสื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เพื่อให้เด็กสามารถเข้าถึงความรู้ได้ทุกอย่าง การจัดตั้งกองทุนในรูปแบบต่างๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งกองทุนพัฒนาคุณภาพครู กองทุนเพื่อเด็กและเยาวชน กองทุนส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ การมีมาตรการสนับสนุนองค์กรภาคนอกกระบบต่างๆ ทั้งในด้านมาตรการยกเว้นภาษี การเพิ่มงบสนับสนุนหรือการเอื้อเพื่อสื่อและทรัพยากรเพื่อการศึกษา การลงทุนให้เกิดการเปิดพื้นที่การเรียนรู้หลากหลายแบบ ทั้งเรื่องพื้นที่โรงเรียน พื้นที่ในสถานประกอบการเพื่อส่งเสริมการฝึกอบรมและพัฒนา เป็นต้น

ทั้งนี้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังนั้น จึงเน้นการลงทุนของภาคส่วนต่างๆ ในการร่วมจัดการศึกษาหรือจัดการเรียนรู้ เน้นการมีส่วนร่วมทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ ซึ่งหมายรวมถึงภาคราชการในหน่วยงานต่างๆ ที่ต้องมีส่วนในการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งในด้านกายภาพและการสร้างทุนทางการศึกษาหรือทุนทางสังคมในแบบใหม่ๆ เช่น กระทรวงศึกษาธิการที่ต้องลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการศึกษาในระบบโรงเรียน กระทรวงสาธารณสุขกับการลงทุนส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านสุขภาวะอนามัย การลงทุนในอุปกรณ์กีฬา สนามกีฬา สวนสาธารณะ โดยกระทรวงการกีฬา หรือเทศบาลจังหวัด การลงทุนของหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรม เช่น กระทรวงวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในภาคเอกชน ภาคอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและเอื้อให้เกิดการสร้างทุนทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาบุคคลหรือทุนทางวัฒนธรรมจากสื่อและพื้นที่ทางวัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

ยุทธศาสตร์การลงทุนนอกจากจะมุ่งให้เกิดการลงทุนจากภาครัฐแล้ว ยังเน้นการลงทุนจากภาคเอกชน และสถานประกอบการต่างๆ เช่น การลงทุนส่งเสริมการฝึกอบรมและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การฝึกอบรมพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้ประกอบการยุคใหม่ หรือการลงทุนส่งเสริมการศึกษาต่อเนื่องให้กับเด็กและเยาวชนเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาในด้านต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการส่งเสริมให้ภาคประชาสังคมเข้ามาร่วมลงทุนพัฒนาแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การขยายพื้นที่การเรียนรู้ที่หลากหลาย รวมถึงการลงทุนในด้านกรณีศูนย์ศึกษาและพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กในด้านต่างๆ และศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรมการเรียนรู้บนฐานเศรษฐกิจพอเพียง

แผนภาพที่ 33 สรุปยุทธศาสตร์การลงทุน

2.2.3.2 ยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ มุ่งให้เกิดกลไกการจัดการนอกระบบราชการที่ทำงานควบคู่กับกลไกภาครัฐ โดยมีบทบาทในการสร้างความรู้ จัดการความรู้ และขับเคลื่อนการเรียนรู้ในลักษณะเครือข่ายต่างๆ ซึ่งการมีจุดขับเคลื่อนที่มีการจัดการความรู้ที่อยู่นอกระบบราชการนอกจากจะเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างภาคส่วนที่ทำงานการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การศึกษาในระบบแล้ว ยังเป็นจุดเชื่อมต่อการจัดการความรู้ทางสังคมไปด้วย

ทั้งนี้ในการดำเนินยุทธศาสตร์ดังกล่าวสามารถจัดการได้หลายลักษณะ อาทิ การผลักดันให้เกิดเครือข่ายวิจัยและจัดการความรู้ ที่มุ่งกลไกวิจัยและพัฒนา กลไกเครือข่ายการวิจัย รวมถึงกลไกการจัดการความรู้และขยายเครือข่ายการจัดการความรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ จัดการความรู้ และขยายผลความรู้ เพื่อขับเคลื่อนการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน การมีสถาบันจัดการความรู้เพื่อเด็ก เยาวชนและชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิดกลไกจัดการความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน รวมไปถึงการสนับสนุนให้เกิดกลไกการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษานักจัดการความรู้ทั้งที่เป็นราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาคมชุมชน เช่น หน่วยจัดการความรู้ด้านเด็กในชุมชน ตลอดจนการผลักดันให้เกิดกลไกการจัดการความรู้ในระบบการเรียนรู้ของการศึกษาในระดับต่างๆ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา อาทิ การมีสถาบันหรือสาขาวิชาที่เน้นการเรียนรู้เชิง "สหวิทยาการเพื่อผลิตนักจัดการความรู้เพื่อสังคม"

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังกล่าว อาจมุ่งที่กิจกรรมจัดการความรู้โดยเยาวชนเพื่อเยาวชน เช่น การส่งเสริมสนับสนุนให้นักวิจัยน้อยในท้องถิ่น โดยเน้นให้เด็กและเยาวชนมีกิจกรรมการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ปัญหาในชุมชน เป็นต้น รวมถึงการสนับสนุนให้มีกลไกนักจัดการความรู้รุ่นเยาว์ โดยส่งเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มเด็กและเยาวชน และพัฒนาทักษะการสร้างความรู้ สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาผู้จัดการความรู้โดยเด็กและเยาวชน

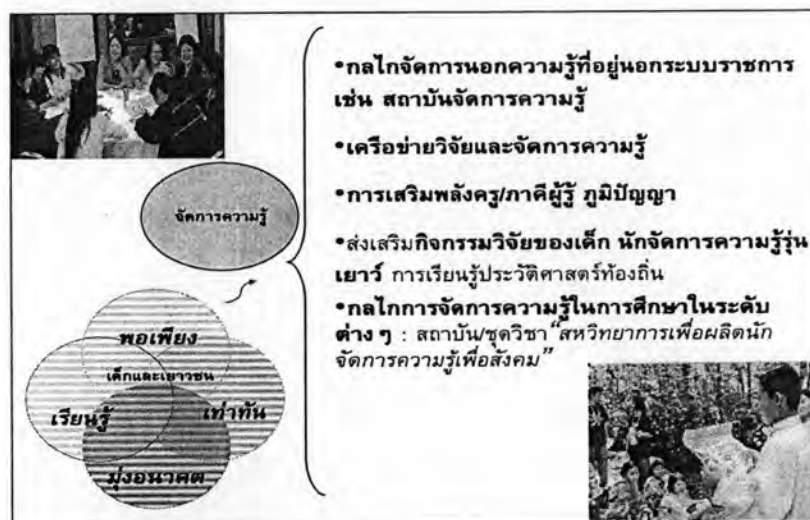
ในยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ยังหมายรวมถึง การเสริมพลังครู/ภาคีผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้กระบวนการหรือกลไกเสริมพลังครู สนับสนุนการรวมพลังเครือข่ายครูและภาคีผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาและขยายเครือข่ายครู ผู้รู้ ปราชญ์ท้องถิ่น ให้เป็นพลังทั้งในแง่ของ

“ครูผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น” “**นักสร้างความรู้**” “**นักจัดการความรู้**” เพื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน ชุมชนและเครือข่ายต่างๆ ในสังคม

กล่าวโดยรวมคือ การมียุทธศาสตร์หรือกลไกจัดการความรู้นับว่าเป็นกระแสที่มาแรงและสำคัญมากยิ่งขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่ามกลางแนวโน้มที่สังคมมุ่งไปสู่สังคมข้อมูลข่าวสาร สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ ที่ต้องการคนที่สามารถเข้าถึง และใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่มหาศาล ดังนั้นความสามารถในการ “จัดการความรู้” จึงเป็นคุณลักษณะสำคัญ และเป็นปัจจัยสำคัญที่จะมีส่วนอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ในอนาคตได้ ดังที่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ได้ตอกย้ำความสำคัญของการมียุทธศาสตร์การจัดการความรู้ไว้ว่า

“ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีวัสดุ และนาโนเทคโนโลยี สร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งในด้านโอกาสและภัยคุกคาม จึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดังกล่าวในอนาคต โดยจะ**ต้องมี** การบริหารจัดการองค์ความรู้**อย่างเป็นระบบ ทั้งการพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาผสมผสานร่วมกับจุดแข็งในสังคมไทย ...**”

แผนภาพที่ 34 สรุปยุทธศาสตร์การจัดการความรู้

2.2.3.3 ยุทธศาสตร์พื้นที่ (area-based strategy) คือการผลักดันให้เกิดยุทธศาสตร์กลไกการทำงานเชิงพื้นที่การแบบบูรณาการทั้งในระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน เป็นต้น โดยอาศัยพลังความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคท้องถิ่น/ประชาสังคม มาร่วมขับเคลื่อนการศึกษาในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ เพื่อเสริมการทำงานในเรื่องต่างๆ โดยยึดเป้าหมายการพัฒนาการศึกษาตามสภาพพื้นที่ภายใต้ภาพอนาคตและวิสัยทัศน์ของประชาคมในพื้นที่เฉพาะนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวยุทธศาสตร์ที่มีอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) และแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559) ที่เน้นการขับเคลื่อนการศึกษาให้สอดคล้องสภาพปัญหาและบริบทความต้องการของท้องถิ่น

ทั้งนี้ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พื้นที่ คือผลักดันยุทธศาสตร์ดังกล่าวไป **“ปลดล็อก”** หรือปลดพันธนาการทางการศึกษา เพื่อให้กลไกและโครงสร้างเดิมของการศึกษาที่เคยจำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียนแปรสภาพไปสู่การเปิดพื้นที่ทางการศึกษาที่เป็นพื้นที่บูรณาการให้เกิดองค์รวมทางการศึกษาเพื่อสร้างสรรค์เด็กและเยาวชน ดังนั้นจุดเคลื่อนของยุทธศาสตร์พื้นที่จึงสามารถเคลื่อนได้ตั้งแต่ระดับจังหวัดภายใต้แนวคิด **“เมืองแห่งการเรียนรู้”** ไปจนถึงระดับชุมชน เพื่อสร้าง **“ชุมชนแห่งการเรียนรู้”** จนกระทั่งถึงระดับโรงเรียน เพื่อให้กลไกยุทธศาสตร์พื้นที่บูรณาการนี้มีส่วนสนับสนุนการยกระดับคุณภาพการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนโดยรวม

ในเอกสารนวัตกรรมทางสังคม: ทางเลือกเพื่อประเทศไทยรอด (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2546) ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี สรุปไว้ว่า ปัญหาสังคม และวิกฤตของประเทศจะต้องแก้ไขด้วยยุทธศาสตร์การ **“เปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวางให้เต็มประเทศ”** โดยนัยนี้การดำเนินยุทธศาสตร์พื้นที่บูรณาการจึงยังหมายรวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในฐานะเจ้าของพื้นที่การเรียนรู้หรือเจ้าของพื้นที่ชีวิต การส่งเสริมการขับเคลื่อนของเอกชน และภาคท้องถิ่น ให้เป็นแกนนำขับเคลื่อนการศึกษาในผู้ร่วมออกแบบพื้นที่การศึกษา ซึ่งจะช่วยเกิดการเชื่อมต่องานจากภาคส่วนต่างๆ ได้ง่ายขึ้น

กล่าวโดยสรุป ยุทธศาสตร์พื้นที่ (area-based strategy) นับเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่จะนำไปสู่การ **“เปิดพื้นที่บูรณาการ”** เพื่อการสร้าง **“เมืองแห่งการเรียนรู้”** สร้าง **“สังคมแห่งการเรียนรู้”** ซึ่งผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน อาทิ ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ มองว่า ยุทธศาสตร์พื้นที่จะเป็นยุทธศาสตร์ที่ทวีความสำคัญยิ่งขึ้นในอนาคต แนวโน้มของการพัฒนาที่ยั่งยืนจะอยู่ที่ท้องถิ่น การศึกษาจะกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปอยู่ที่ท้องถิ่น การทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็งจึงมีความหมายต่อการศึกษาในยุคใหม่ด้วย ความท้าทายของการศึกษาอยู่ที่ว่า **“1) เรามีความสามารถสร้างวิถีการเรียนรู้กระแสพอเพียงได้แค่ไหน การสร้างหลักยึดที่มั่นคงอยู่ที่หลักคิด เพราะฉะนั้นหลักคิดนี้ต้องเรียนรู้ และต้องอยู่ 2) จะสร้างท้องถิ่นให้เป็นฐานที่มั่นคงได้แค่ไหน mobilize resource ท้องถิ่น mobilize พลังปัญญา ต้องสร้างให้เกิดหน่วย หรือ unit ขับเคลื่อนให้ได้ เป็นการแบ่งพลังปัญญากัน”** (ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย, ประชุมระดมความคิดผู้เชี่ยวชาญ, 24 มกราคม 2550)

แผนภาพที่ 35 สรุปยุทธศาสตร์พื้นที่

2.2.3.4 ยุทธศาสตร์ทางสังคม การศึกษาเป็นมิติหนึ่งของสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมี ยุทธศาสตร์ทางสังคมด้วย ยุทธศาสตร์ทางสังคมที่ว่านี้จึงเน้นการเชื่อมต่อระหว่างกลไกทางการศึกษากับกลไกทางสังคม ทั้งโดยอาศัยการทำงานพัฒนาเด็กแบบบูรณาการระดับชาติที่ต้องการกลไกจากภาคสังคม ภาคการศึกษา ภาควัฒนธรรม และภาคีต่างๆ เข้ามาร่วมขับเคลื่อน ทั้งนี้ในการดำเนิน ยุทธศาสตร์ทางการศึกษาคู่กับยุทธศาสตร์ทางสังคมอาจดำเนินได้หลายแนวทาง อาทิ การร่วมขับเคลื่อน**“เมืองน่าอยู่”** ซึ่งหนึ่งในมิติของแนวคิดเมืองน่าอยู่คือ**เมืองแห่งเรียนรู้** ซึ่งการขับเคลื่อนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการจากทุกฝ่าย

ในต่างประเทศ มีตัวอย่างของการเชื่อมต่อยุทธศาสตร์ทางการศึกษาร่วมกับยุทธศาสตร์ทางสังคม โดยเฉพาะในกรณีของการขับเคลื่อนเมืองน่าอยู่ พบว่า ตัวอย่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทต่อการผลักดันนโยบายสู่เมืองน่าอยู่ในประเทศซีกโลกตะวันตกที่จะเป็นแบบอย่าง ได้แก่ เมืองพอร์ตแลนด์ (Portland) รัฐโอเรกอน (Oregon) ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่น่าอยู่และยั่งยืนเมืองหนึ่งในปัจจุบัน เนื่องจากได้มีการวางแผนระบบการใช้ที่ดินในระดับรัฐ คือ แผนพัฒนาการใช้ที่ดินปี 1973 และ แผนพัฒนา Metro Region 2040 (เป็นแผนปฏิบัติการครอบคลุมพื้นที่สองรัฐคือ ออริกอนและวอชิงตัน) ทั้งสองแผนพัฒนาเป็นคู่มือในการพิจารณาวางแผนใช้ประโยชน์ที่ดิน การจำกัดการเติบโตของชุมชน ระบบการคมนาคม และวิสัยทัศน์การวางผังเมืองโดยรวมในอนาคต โดยการวางแผนพัฒนาเป็นการวางแผนร่วมกันระหว่างประชาชนและรัฐบาลท้องถิ่นคือ นายกเทศมนตรีที่ได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน (http://www.tei.or.th/PliBai/th_plibai55_1.htm) และภายใต้แนวคิดเมืองน่าอยู่ดังกล่าวก็ได้มีกระบวนการรณรงค์ความรู้และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนทั้งในเรื่องการพัฒนาเมืองและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน เป็นต้น

ขณะที่ประเทศไทยในปัจจุบันได้มีความพยายามของหลายหน่วยงานที่จะเข้ามาร่วมขับเคลื่อนเมืองน่าอยู่ โดยมีการเชื่อมต่อกับภาคการศึกษาเพื่อส่งเสริมความรู้และการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนให้มีบทบาทร่วมพัฒนาเมืองน่าอยู่ ตัวอย่างเช่น สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มีบทบาทในการดำเนินยุทธศาสตร์เมืองน่าอยู่ โครงการติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด โดยสถาบันรามจิตติ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ร่วมกับจังหวัดต่างๆ นำร่อง **“เมืองน่าอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน”** เน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเด็กในการขับเคลื่อนการเรียนรู้และพัฒนาสังคมภายใต้แนวคิด **“เด็กนำ ผู้ใหญ่หนุน”** เช่น การดำเนินงานผ่านสภาเด็กและเยาวชนในโรงเรียน และสภาเด็กและเยาวชนระดับจังหวัดที่สนับสนุนโดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.)

ตารางที่ 44 ตัวอย่างเทศบาลนำอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย

สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย ได้ริเริ่มจัดทำ**โครงการณรงค์เทศบาลเมืองนำอยู่**ขึ้นในปี พ.ศ.2544 - พ.ศ.2545 โดยมีเป้าหมายเพื่อรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้เทศบาลทั่วประเทศและเมืองพัทยา ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน ได้เกิดความตระหนักและมีความตื่นตัวในการมุ่งมั่นพัฒนาเทศบาลของตนเองให้เป็น "เมืองนำอยู่" ตามเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น โดยใช้แนวทางการบริหารจัดการเมืองแบบชุมชนมีส่วนร่วม และดำเนินการตามหลักการธรรมาภิบาล รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการสร้างเวทีประชาคมที่แสดงถึงพลังแห่งการมีส่วนร่วมจากทุกกลุ่มในสังคม ยิ่งไปกว่านั้น หากผู้บริหารท้องถิ่นเทศบาลได้นำแนวคิดและวิธีการปฏิบัติในการสร้างเมืองนำอยู่ไปประยุกต์และจัดสร้างให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมกับท้องถิ่นของตนเอง โดยเน้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสร้างเมืองนำอยู่ตามวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนตนเอง ย่อมก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ มีการรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น อันจะเป็นพื้นฐานของการสร้างเมืองนำอยู่ที่ดีก่อให้เกิดความยั่งยืนที่แท้จริงได้ ปัจจุบันเทศบาลหลายแห่งเกิดความตื่นตัวในการนำแนวคิดการสร้างเมืองนำอยู่ไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม เกิดผลในทางปฏิบัติระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม เช่น

- **เทศบาลเมืองภูเก็ต** เนื่องจากภูเก็ตเป็นเมืองท่องเที่ยว ปัญหาสำคัญที่เมืองต้องเผชิญคือ ปัญหาขยะเทศบาลภูเก็ตจึงได้ให้ความสำคัญกับการจัดสร้างระบบการจัดการขยะมูลฝอย สร้างโรงคัดแยกมูลฝอย และเตาเผากำจัดขยะติดเชื้อ นอกจากนี้ ยังเน้นการศึกษาปรับปรุงภูมิทัศน์ริมคลอง และชุมชนสาธารณสุขแห่งชาติ 16 แห่งของเทศบาลเมืองภูเก็ต ควบคู่ไปการสร้างเครือข่ายชุมชนสีเขียว และการจัดค่ายความรู้สำหรับเยาวชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสืบสานงานด้านสิ่งแวดล้อม

- **เทศบาลนครพิษณุโลก** แผนปฏิบัติการเมืองนำอยู่มุ่งเน้นการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เกิดเป็นรูปธรรมในโครงการจัดการขยะมูลฝอยแบบผสมผสาน โดยมีการจัดตั้งศูนย์จำกัดขยะรวมในจังหวัดพิษณุโลก โดยขั้นตอนการดำเนินงานมีการจัดการติดตามประเมินผลต้นทุนการจัดการขยะมูลฝอย นำขยะรีไซเคิลมาแยกจากขยะอินทรีย์ที่จะนำมาหมักเป็นปุ๋ย และรวบรวมขยะมีพิษ ขยะอันตรายและขยะจากโรงพยาบาลอย่างเป็นระบบ ในโครงการนี้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งสถาบันการศึกษาเอกชน ในการวางแผนระหว่างหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่น ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

- **เทศบาลนครตรัง** มุ่งเน้นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชุมชนไม่ว่าจะเป็นศิลปวัฒนธรรมการแสดง เช่น หนังตะลุง มโนราห์ หรือวัฒนธรรมอาหาร ตลอดจนประเพณีการไหว้เจ้า ถือศีลกินเจ อันเป็นประเพณีโบราณที่สืบสานกันมาแต่บรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังเน้นการสร้างปอดสีเขียวกลางในเมือง เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนอีกด้วย

- **เทศบาลเมืองน่าน** แผนงานเมืองนำอยู่ของเทศบาลเมืองน่านคือ การสนับสนุนให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนไปในทิศทางที่ต้องการ โดยสนับสนุนให้เกิดกลุ่มกรรมกรที่มีความเข้มแข็ง มีอิสระในการบริหาร คณะกรรมการมาจากการเลือกตั้ง เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ผู้สูงอายุ เป็นต้น นอกจากนี้ในการวางแผนเมืองทางกายภาพได้ปรับภูมิทัศน์พื้นที่บริเวณ "ใจเมืองแก่น่าน" หรือ "ช่วงเมือง" สำหรับนำเสนอ เมืองน่านเมืองศิลปวัฒนธรรมสู่มรดกโลก และปรับปรุงภูมิทัศน์ริมถนนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

- **เทศบาลนครนนทบุรี** มีการกำหนดเป้าหมายในการสร้างเมืองนำอยู่อย่างเป็นรูปธรรม คือ การลดปริมาณมูลฝอยลงให้ได้ร้อยละ 20 ในปีพ.ศ.2546 ลดปริมาณน้ำเสียร้อยละ 30 และการเพิ่มพื้นที่สีเขียวร้อยละ 5 โดยการทำงานในแต่ละโครงการมุ่งเน้นความสำคัญและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การให้ความรู้แก่ประชาชนในทุกกลุ่มในสังคมให้มีความเข้าใจในการจัดการขยะมูลฝอย ส่งเสริมให้ประชาชนมีการคัดแยกขยะก่อนทิ้งให้เทศบาลเก็บขนไปกำจัด การจัดตั้งศูนย์แปรรูปขยะมูลฝอย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีเทศบาลต่างๆ อีกกว่า 10 แห่งที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทยให้เป็นเทศบาลนำอยู่ ตามโครงการประกวดเทศบาลเมืองนำอยู่ ปีพ.ศ.2544 - 2545 ได้แก่ เทศบาลตำบลแพรกษา เทศบาลตำบลลำไย เทศบาลตำบลทับคล้อ เทศบาลตำบลปรางค์บุรี เทศบาลตำบลอโศก เทศบาลตำบลด่านขุนทด เทศบาลตำบลเรณูนคร เทศบาลตำบลชนแดน เทศบาลตำบลกลางเวียง เทศบาลตำบลปรังค์กู่ ซึ่งทั้งหมดถือได้ว่าเป็นเทศบาลที่ให้ความสำคัญและให้ความร่วมมือในการผลักดันแนวคิดการสร้างเมืองนำอยู่ให้เป็นจริงในทางปฏิบัติ (<http://www.tei.or.th/PlilBai.htm>)

นอกจากการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ทางการศึกษาร่วมกับยุทธศาสตร์ทางสังคมในเรื่อง **"เมืองนำอยู่"** แล้ว ยังอาจดำเนินยุทธศาสตร์ร่วมกับภาคีต่างๆ เช่น การผลักดันเรื่องสาธารณสุขระเทศ โทรทัศน์ สื่อสร้างสรรค์เพื่อเด็กและเยาวชน หรือแม้แต่การขับเคลื่อนงานร่วมกับงานทางด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมผ่านองค์กรเอกชน ภาคอุตสาหกรรมภาพยนตร์ กระทรวงวัฒนธรรม หรือแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ

ในเอกสารเรื่อง “กระทรวงวัฒนธรรมกับความมั่นคงของสังคมไทย” (อมรวิรัช นาคทรพพ, 2549) ได้มีการสังเคราะห์ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมใน 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศนิวซีแลนด์ และประเทศเกาหลี ซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างของประเทศที่มียุทธศาสตร์ดำเนินงานทางวัฒนธรรมในมิติการศึกษา โดยหนึ่งในยุทธศาสตร์การดำเนินงานของยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น กระทรวงวัฒนธรรมและการสื่อสารของฝรั่งเศส (Ministry of Culture and Communication) มีการแบ่งกลุ่มงานในหลายด้าน หนึ่งในนั้นคือ กลุ่มงานด้านการศึกษาและวิจัย (education and research) ที่จัดสรรทุนวิจัยจำนวนมาก เพื่อสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจอย่างเป็นระบบ ต่อสถานภาพและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในมิติต่างๆ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มงานด้านพื้นที่สำหรับเยาวชน youth space ที่เน้นการเรียนรู้และการแสดงออกทางวัฒนธรรมในมิติต่างๆ อย่างสร้างสรรค์สำหรับเยาวชน ขณะที่กระทรวงวัฒนธรรมและมรดกชาติของนิวซีแลนด์ (Ministry of Culture and Heritage) จะเน้นงานวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์ กับงานวัฒนธรรมเชิงการเรียนรู้ ซึ่งงานการเรียนรู้จะตกอยู่กับกลุ่มงานสำคัญคือกลุ่มงานประวัติศาสตร์ (history group) ที่จะต้องเชื่อมโยงความร่วมมือกับภาคีต่างๆ มากมาย ส่วนกระทรวงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของเกาหลี (Ministry of Culture and Tourism) มีการดำเนินงานอยู่หลายกลุ่มงาน หนึ่งในกลุ่มงานที่เชื่อมต่อกับภาคการศึกษาคือกลุ่มงานด้านวัฒนธรรมศึกษาและศิลปศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มงานที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาบุคลากรครูด้านศิลปะและวัฒนธรรมในโรงเรียนอีกด้วย

อย่างไรก็ตามบทสังเคราะห์งานในเอกสารดังกล่าวยังได้ให้ข้อเสนอแนะต่อยุทธศาสตร์การดำเนินงานทางวัฒนธรรมในประเทศไทย ที่ชี้ให้เห็นถึงการเชื่อมต่อยุทธศาสตร์ทางการศึกษากับยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรม ทั้งในแง่การสร้างความรู้ความเข้าใจ การส่งเสริมการวิจัยและสร้างองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม การเรียนรู้วัฒนธรรมเพื่อสร้างสำนึกในคุณค่าวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้ถ่ายทอดความรู้ การสื่อสารและการเปิด “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ของเยาวชน เพื่อให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และซึมซับในมรดกทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังสามารถการดำเนินยุทธศาสตร์การศึกษาคู่กับยุทธศาสตร์ทางสังคมอีกหลายมิติ อาทิ การร่วมขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในด้านการส่งเสริมเรียนรู้ด้านสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม การร่วมสร้างพื้นที่และภูมิทัศน์ทางสังคมเพื่อเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ เป็นต้น ตลอดจนการเชื่อมยุทธศาสตร์ทางการศึกษาเพื่อส่งเสริมการขับเคลื่อนงานนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านครอบครัว ซึ่งนับว่าการศึกษามีบทบาทอย่างมากในงานดังกล่าว ดังที่ปรากฏในแผนนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ.2547-2556 ของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาครอบครัว ทั้งในเรื่องการจัดการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวทุกรูปแบบทั้งในและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมและอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนสร้างครอบครัว การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสาร เพื่อสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดี ดูแลเอื้ออาทรต่อกัน และมีเวลาให้กับครอบครัว การเรียนรู้เพื่ออบรมเลี้ยงดูลูกหลานให้มีพัฒนาการสมดุรอบด้านและเหมาะสมตามวัย รวมถึงส่งเสริมและสนับสนุนให้ครอบครัวมีความรู้ ทักษะ และสามารถเอาใจใส่ดูแลสุขภาวะของสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น โดยนัยนี้ยุทธศาสตร์ทางการศึกษาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่

ต้องเข้ามาเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ครอบครัว เพื่อสร้างกลไกครอบครัวให้เป็นหน่วยอบรมเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ

แผนภาพที่ 36 สรุปยุทธศาสตร์ทางสังคม

โดยสรุปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต จำเป็นต้องมีนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาที่เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก นโยบายและยุทธศาสตร์ที่จะเขียนอนาคตที่ดีให้กับสังคมไทย โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชนที่กำลังเติบโตเป็นอนาคตของชาติ ให้พวกเขาได้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ท่ามกลาง **“สังคมแห่งการเรียนรู้”** ด้วยการใช้ชีวิต **“อย่างเท่าทัน”** และยืนหยัดอย่างมั่นคงในท้องถิ่นและสากลโลก ภายใต้วิถีการดำเนินชีวิตที่ **“พอเพียง”** ทั้งการรู้จัก **“พอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน”** มีความรู้และคุณธรรมนำชีวิต รวมถึงการตระหนักถึงการ **“มีอนาคตที่ดี”** และมองเห็นทางเลือกของการสร้างอนาคตที่ดีให้กับชีวิตตนเองและกับสังคมไทยในทศวรรษหน้า

2.3 ข้อคิดและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิต่อการปรับแต่งยุทธศาสตร์ทางการศึกษา

หลังจากการนำเสนอภาพอนาคต และข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคต เพื่อเด็กและเยาวชนไทยเพื่อเด็กและเยาวชนไทยดังที่กล่าวไปในข้างต้นแล้ว จึงได้เปิดให้มีการอภิปราย สะท้อนความคิดเห็นและขอความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใต้ประเด็นการสัมมนาดังต่อไปนี้

- ท่านมีมุมมองอย่างไรต่องานวิทยานิพนธ์ในเรื่องดังกล่าว
- ท่านมีข้อเสนอเชิงนโยบายและข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์อะไรบ้างที่จะตอบโจทย์เป้าหมายใน 10 ปีข้างหน้า
- ท่านมีข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ว่านี้เพื่อไปสู่เป้าหมายภายใน 10 ปีข้างหน้าอย่างไร

ผลการสัมมนาได้มีแนวคิดและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิต่อการปรับแต่งยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อการขับเคลื่อน อาทิ

• **ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นสำคัญและแรงขับเคลื่อนจากสื่อเทคโนโลยี :** เรื่องสื่อเทคโนโลยีที่น่าจะเน้นให้มาก เพราะเป็นแนวโน้มใหญ่ที่จะกระทบต่อครอบครัวชุมชน โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตใน 10 ปีข้างหน้าจะเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ของเด็กอย่างไร มีผลต่อพฤติกรรมเด็กอย่างไร เป็นต้น ดังนั้นเรื่องสื่อจึงควรมองถึงยุทธศาสตร์สื่อ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ในระยะเวลาอันสั้น โดยหลายประเด็นได้ดำเนินการเรื่องสื่อเพื่อการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ เน้นการสื่อสารเชิงบวก ทั้งสื่อสาธารณะ และสื่อท้องถิ่น รวมถึงสื่อเทคโนโลยีทั้งหลาย (รศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ นพ.สุริยะเดว ทวีปาตริ ดร.สิริกร มณีรินทร์ ดร.พิเชฐ ดุรงคเวโรจน์ วีระศักดิ์ ไคว์สุรัตน์ ดร.อนงค์นุช พูยานนท์ ผศ.ดร.วิวัฒน์ แต่งอักษร ปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร, การสัมมนาวิชาการ, 22 มีนาคม 2550)

• **ความคิดเห็นเกี่ยวกับสังคมไทย ชุมชนไทยใน 10 ปีข้างหน้า :** นอกจากการมองกระแสโลกที่เป็นตัวนำสังคมไทยแล้ว ควรมองถึงรากฐานความเป็นไทยที่น่าจะปรากฏในภาพอนาคต เพื่อให้เห็นคุณลักษณะของสังคมไทยที่แท้จริงว่า ความเป็นไทยท่ามกลางกระแสพลวัตโลก (รศ.ดร.ชนิตา รัชพลเมือง) หรือภาพของชุมชนไทยที่เป็นฐานรากของสังคมไทย การมองภาพอนาคตที่ฉายถึงภาพของชุมชนท้องถิ่น และมองถึงยุทธศาสตร์ที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง รวมถึงยุทธศาสตร์ที่จะส่งเสริมให้ครอบครัวเข้มแข็ง เพื่อให้เป็นบริบทแวดล้อมที่มีคุณภาพต่อการเติบโตของเด็กและเยาวชน (นพ.สุริยะเดว ทวีปาตริ ดร.สิริกร มณีรินทร์ ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์ ปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร ดร.อมรวิรัช นาคทรพร, การสัมมนาวิชาการ, 22 มีนาคม 2550)

• **ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนไทยใน 10 ปีข้างหน้า :** แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะเด็กและเยาวชน “ดี มีสุข เก่ง แข็งแรง” เป็นคุณลักษณะที่กล่าวกันทั่วไป แต่คุณลักษณะที่จะปรากฏใน 10 ปีข้างหน้า นำมีการจะเขียนภาพให้ชัดร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประชาสังคมและประชาคมเด็กและเยาวชน เพื่อให้ได้คุณลักษณะที่มีความชัดเจน กะทัดรัด เข้าใจตรงกันว่า เด็กและเยาวชนไทยพึงเป็นเช่นไร เช่น ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ หรือเรื่องความดี คือ ดีอย่างไร ทั้งนี้ได้มีข้อเสนอแนะเชิงเทคนิคจากผู้ทรงคุณวุฒิด้วยว่า อาจดึงคุณลักษณะเด่นๆ จากความดี แล้ววางเส้นทางคุณลักษณะว่าแต่ละปีอยากให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะความดีในแต่ละตัวอย่างไร รวมถึงการสร้างค่านิยมให้แก่เด็กและเยาวชน โดยเฉพาะ “ค่านิยมแห่งการเรียนรู้” “ค่านิยมจิตอาสา” เป็นต้น โดยพึงมีการออกแบบยุทธศาสตร์ทางการศึกษาเพื่อสร้างคุณลักษณะเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ให้ได้ ซึ่งเป็นโจทย์การศึกษาที่ท้าทายในปัจจุบัน (รศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ ผศ.ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน ผศ.ดร.วิวัฒน์ แต่งอักษร ปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร, การสัมมนาวิชาการ, 22 มีนาคม 2550)

• **ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ :** การมองการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ที่ต้องมีหน่วยรับผิดชอบ คือมี “เจ้าภาพ” ในการทำงาน ใครคือผู้รับผิดชอบหลัก เช่น กระทรวงศึกษาธิการต้องทำอะไรในยุทธศาสตร์ด้านไหน หรือมี “เจ้ามือ” ใน การมาร่วมลงทุนหลัก เช่น กระทรวงการคลังต้องทำอะไร รวมถึงการมี “เจ้าของ” คือทุกคนที่เป็นหุ้นส่วนสำคัญที่ต้องร่วมดูแลรับผิดชอบการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในพื้นที่นั้นๆ ร่วมกับสถาบันหลัก

หรือ “เจ้าภาพ” หลัก นอกจากนี้ยังรวมถึงการเสนอนโยบายและยุทธศาสตร์ที่จะให้ภาคการเมืองเข้ามา มีบทบาทในการสนับสนุนการศึกษาอย่างเต็มที่ ตลอดจนยังมีทั้งนโยบายในภาพรวมและนโยบายเฉพาะเพื่อให้สนองตอบต่อกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่ และโจทย์ทางการศึกษาท่ามกลางแรงขับและความไม่แน่นอนในอนาคต (ดร.สิริกร มณีรินทร์ วีระศักดิ์ ไคว์สุรัตน์ ดร.อนงค์นุช พุยานนท์ ผศ.สุภาภา โชติประดิษฐ์, การสัมมนาวิชาการ, 22 มีนาคม 2550)

● **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการขับเคลื่อนเชิงประเด็น :** เรื่องสื่อที่มีผลกระทบสูงต่อพฤติกรรมและการเรียนรู้ ประเด็นเรื่อง FTA ที่การศึกษาจะกลายเป็นสินค้าและบริการ ประเด็นเรื่องการเมืองที่ต้องการผู้นำทางการเมืองที่ยึดเด็กเป็นตัวตั้ง ประเด็นเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องการดูแลคุ้มครองเด็ก รวมถึงกฎหมายอื่นๆ ที่มีผลต่อการสนับสนุนงานด้านเด็กและเยาวชน เช่น พระราชบัญญัติที่ว่าด้วยการจัดระเบียบหอพัก (2507) และพรบ.เกี่ยวกับสถานบันเทิงต่างๆ (2509) กฎหมายปราบปรามวัตถุอันตราย ประเด็นเรื่องครอบครัว ชุมชน พื้นที่ทางสังคมที่มีส่วนสำคัญการขัดเกลาทางสังคมและการเติบโตของเด็ก ประเด็นวิกฤตเด็กและเยาวชน เช่น เรื่องเพศ เรื่องความรุนแรงที่กำลังกลายเป็นปัญหา ประเด็นเรื่องค่านิยมที่กำลังเปลี่ยนไป ประเด็นเรื่องการพัฒนาการเรียนรู้บนฐานสมอง (brain-based learning) ที่ยังขาดเครื่องมือและยุทธศาสตร์ดำเนินการอย่างจริงจัง ประเด็นเรื่องครูที่ยังไม่ได้รับการดูแลอย่างพอเพียง เรื่องการเตรียมโรงเรียนเพื่อผู้เรียนยังไม่ถูกพูดถึงมากมีแต่เน้นการเตรียมความพร้อมเด็กสู่โรงเรียน เรื่องการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นที่ยังต้องการการออกแบบการศึกษาให้เหมาะกับท้องถิ่น ประเด็นเรื่องชีววิทยา (biological) ที่ครูยุคใหม่ต้องเรียนรู้ ประเด็นเรื่องการวัดและประเมินผลแนวใหม่ซึ่งแทนที่จะเน้นผลสัมฤทธิ์อย่างเดียวให้หันมาอิงการวัดและประเมินผลด้านคุณลักษณะความดี ความงาม ความสุข (ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน, การสัมมนาวิชาการ, 22 มีนาคม 2550)

● **ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ :** การมองเชิงบวก (positive approach) ที่เน้นจุดแข็ง และการมองถึงยุทธศาสตร์ที่จะไปต่อยอดองค์ความรู้ของการทำงาน การเชื่อมต่อเชิงยุทธศาสตร์ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น การเชื่อมต่อยุทธศาสตร์ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเรื่องเด็กและเยาวชน เช่น ในโครงการติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชน (child watch) เป็นต้น เน้นยุทธศาสตร์ที่มีกลุ่มเป้าหมายรับผิดชอบชัดเจน ไม่ทับซ้อน ควรมีการเสนอภาพถนนสายหลัก (main road) ให้ชัดเจนว่าจะมุ่งไปทางไหน ด้วยวิธีการอย่างไร เพื่อช่วยในการออกแบบยุทธศาสตร์ทางการศึกษาที่เหมาะสม การเชื่อมกับภาคการเมืองและกฎหมายเพื่อผลักดันให้เกิดการขานรับเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ในหน่วยงานและพื้นที่ต่างๆ การทำให้ภาคการเงินการคลังเห็นความสำคัญต่อการลงทุนด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งถือเป็นการลงทุนทางสังคมเพื่อสร้างอนาคตให้กับประเทศ (ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน, การสัมมนาวิชาการ, 22 มีนาคม 2550)

● **ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อสังเกตอื่น ๆ :** คำว่า “ปลดล็อก” ทางการศึกษา สามารถตีความได้ 2 นัยยะ คือ 1) การศึกษามีปัญหาหนักเกินที่จะปลดล็อกได้ 2) การศึกษาอาจไม่มีปัญหาที่ต้องปลดล็อก การใช้คำดังกล่าวอาจดูเป็นคำเชิงลบที่มองการศึกษาเป็นตัวปัญหา ดังนั้นจึงควรมองหาทางเลือกใหม่ที่แทนที่กันได้และเป็นทางเลือกเชิงบวก เช่น “เปิดเครื่องทางการศึกษา” เพื่อให้การ

ยุทธศาสตร์ต่างๆ สามารถขับเคลื่อนไปให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้สิ่งสำคัญของการดำเนินยุทธศาสตร์คือ การทำให้เกิดการ **“ระเบิดจากภายใน”** นั่นคือมองสิ่งใดเป็นสำคัญก็ให้ระเบิดจากที่ตรงนั้น (รศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ รศ.ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจริยะ ปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร ดร.ศักดิ์ชัย เกียรติจินา คินทร์, บันทึกการสัมมนาวิชาการ, 22 มีนาคม 2550)

นอกจากที่กล่าวแล้วยังมีข้อเสนอแนะจากที่ประชุมผู้ทรงคุณวุฒิอีกด้วยว่า จุดเด่นของงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้คือเรื่องของ**วิธีวิทยา**ที่ใช้ จึงควรนำเสนอรายงานที่บูรณาการวิธีวิทยาไปกับการเสนอผลการวิจัย รวมถึงการเสนอควบคู่ภาพกราฟิกต่างๆ การเชื่อมโยงระหว่างวิธีวิทยาไปสู่การเสนอนโยบายและยุทธศาสตร์สำคัญ ตลอดจนการปรับแต่งหรือเลือกนำเสนอยุทธศาสตร์สำคัญที่มีผลกระทบสูง โดยทำให้ **“คมชัด”** ยิ่งขึ้น เพื่อความโดดเด่นและน่าสนใจ นอกจากนี้ยังมีการมองถึงการใช้อยุทธศาสตร์จากงานชิ้นนี้ในกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง และอาศัยข้อมูลจากผลการวิจัยไปใช้ในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ รวมถึงการเสนอให้มี **“คู่มือ”** หรือ **“เครื่องมือ”** การศึกษาอนาคตเพื่อการวางแผนยุทธศาสตร์ในด้านต่างๆ

จากข้อคิดของผู้ทรงคุณวุฒิได้นำมาสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย

2.4 ข้อเสนอในการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย

ในขั้นตอนนี้เป็นการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ให้มีความชัดเจนเพื่อการขับเคลื่อนไปสู่ภาคปฏิบัติได้จริง ซึ่งผู้วิจัยได้อาศัยข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ที่กล่าวไปบวกกับข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่เสนอให้มีการเพิ่มเติม โดยเสนอเรื่องกำหนด “เจ้าภาพหลัก” “เจ้าภาพรอง” และภาคีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแนวทางการดำเนินยุทธศาสตร์เพื่อให้เห็นความเด่นชัดของยุทธศาสตร์ที่สามารถแปลงไปสู่ภาคปฏิบัติการได้ โดยมีข้อเสนอในการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ต่อยอดจากข้อเสนอเดิม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.4.1.1 ยุทธศาสตร์การลงทุน

- **โครงสร้างพื้นฐาน ห้องสมุด สื่อ นวัตกรรม** : รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงการคลัง และภาคีที่เกี่ยวข้อง อาทิ สมาคมห้องสมุด ศูนย์พัฒนานวัตกรรม มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ ภาคเอกชน ร่วม ลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการศึกษา การพัฒนาสื่อ ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้ต่างๆ รวมถึงการผลักดันให้เกิดการลงทุนด้านดังกล่าวโดยภาคเอกชน และท้องถิ่น

- **กองทุนพัฒนาคุณภาพครู/เด็กและเยาวชน /เครือข่ายการเรียนรู้** : กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับกระทรวงการคลัง ดำเนินการให้เกิดกองทุนพัฒนาคุณภาพการศึกษาในมิติต่างๆ โดยจัดตั้งกองทุนอิสระที่สนับสนุนงานพัฒนาคุณภาพครู เด็กและเยาวชน และเครือข่ายการเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆ อาทิ กองทุนสนับสนุนเครือข่ายที่ทำงานโดยตรงผ่านสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักเลขาธิการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) สำนักงานคณะกรรมการการ

อุดมศึกษา (สกอ.) สถาบันครูและบุคลากรทางการศึกษา (สคปศ.) สำนักงานคณะกรรมการประเมินมาตรฐานและรับรองคุณภาพการศึกษา (สมศ.) รวมถึงเครือข่ายครู เด็กและเยาวชน เครือข่ายการเรียนรู้นอกระบบ หรือเครือข่ายที่ทำงานด้านการศึกษาผ่านการขับเคลื่อนงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคศ.) เทศบาล เครือข่ายครู เครือข่ายภาคท้องถิ่น รวมถึงสภาเด็กและเยาวชน และเครือข่ายเด็กที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น

● **เปิดพื้นที่การเรียนรู้ในโรงเรียน / ในสถานประกอบ/แหล่งเรียนรู้ ศูนย์ศึกษา**

: กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับ สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ กระทรวงการคลัง กระทรวงพัฒนาอุตสาหกรรม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ขับเคลื่อนให้เกิดการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งพื้นที่ในโรงเรียน ทั้งในโรงเรียนขั้นพื้นฐาน อุดมศึกษา และอาชีวะ รวมถึงพื้นที่นอกโรงเรียน ชุมชน/สถานประกอบการ และพื้นที่สื่อ พื้นที่ไซเบอร์ต่างๆ ทั้งนี้โดยดำเนินงานร่วมกับภาคี เช่น สถาบันรามจิตติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคศ.) สำนักงานคณะกรรมการประเมินมาตรฐานและรับรองคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ภาคสื่อ/เครือข่าย เทศบาล เครือข่ายสภาเด็กและเยาวชนในโรงเรียน และสภาเด็กฯ ประจำจังหวัดต่างๆ ศูนย์ศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ในจังหวัดต่างๆ

2.4.1.2 ยุทธศาสตร์การจัดการความรู้

● **กลไกจัดการความรู้นอกระบบราชการ** : รัฐบาล โดยกระทรวงศึกษาธิการและภาคประชาชนผลักดันให้เกิดกลไกจัดการนอกระบบราชการ /องค์กรมหาชน เช่น สถาบันจัดการความรู้ทางการศึกษา ผ่านการขับเคลื่อนจากงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคศ.) สำนักเลขาธิการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) สถาบันรามจิตติ เทศบาล เครือข่ายครู เครือข่ายภาคท้องถิ่น มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ต่างๆ โดยการสนับสนุนของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม

● **กลไกจัดการความรู้ในระบบการศึกษาในระดับต่าง ๆ** : กระทรวงศึกษาธิการ ขับเคลื่อนการจัดการความรู้ในระบบการศึกษาในระดับต่างๆ ผ่านสำนักเลขาธิการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) สถาบันครูและบุคลากรทางการศึกษา (สคปศ.) สำนักงานคณะกรรมการประเมินมาตรฐานและรับรองคุณภาพการศึกษา (สมศ.) อาชีวศึกษา โดยอาศัยบทเรียนจากการจัดการความรู้ที่หน่วยงานต่างๆ ได้ริเริ่มไปแล้วเข้ามาช่วยในการพัฒนากลไกจัดการความรู้ในระบบ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคศ.) เทศบาล เครือข่ายครู เครือข่ายภาคท้องถิ่น

● **กลไกจัดการความรู้เครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ** : กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม องค์กร

มหาชน ภาคประชาสังคม ส่งเสริมกิจกรรมวิจัยและจัดการความรู้โดยเด็กและเยาวชน การเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นักจัดการความรู้รุ่นเยาว์

2.4.1.3 ยุทธศาสตร์พื้นที่

- **กลไกการทำงานบูรณาการเชิงพื้นที่ในระดับจังหวัด /ท้องถิ่น** โดยหน่วยราชการจังหวัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สพท.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) สภาวัฒนธรรมจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล ร่วมกับภาคีในพื้นที่ เช่น มูลนิธิ องค์การพัฒนาเอกชน (NGO) ฯลฯ และภาคีนอกพื้นที่ เช่น กระทรวงต่างๆ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันรามจิตติ ฯลฯ ร่วมกันทำงานพัฒนาการศึกษาเชิงบูรณาการในภาพรวมระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ เพื่อขับเคลื่อนงานบูรณาการในมิติต่างๆ เช่น มิติการบูรณาการเชิงประเด็น การบูรณาการระดับพื้นที่ การบูรณาการเชิงกิจกรรม การบูรณาการเชิงกลุ่มเป้าหมาย

- **เมืองแห่งการเรียนรู้ ชุมชนการเรียนรู้** : ทำงานเชิงพื้นที่ขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยอาศัยกลไกการทำงานเชิงบูรณาการพื้นที่ที่กล่าวข้างต้นทำให้เกิดการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน ซอฟต์แวร์ (software) พื้นที่การเรียนรู้ แหล่งความรู้ ผู้รู้ภูมิปัญญา และการทำให้เกิดโอกาสการเข้าถึงแหล่งความรู้ต่างๆ ของเด็กและคนในพื้นที่

- **พื้นที่ทางสังคม นวัตกรรมทางสังคม** : ผลักดันให้เกิดการทำงานด้านการจัดการพื้นที่ทางสังคม พื้นที่สาธารณะ และพัฒนานวัตกรรมทางสังคม โดยกลไกบูรณาการเชิงพื้นที่ระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่นเข้ามาดูแลและจัดการด้านพื้นที่ทั้งโดยอาศัยมติกฎหมาย กฎระเบียบ เมือง/ท้องถิ่น รวมถึงการส่งเสริมให้ภาคีเข้ามาพัฒนาพื้นที่ทางสังคมให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้

- **พื้นที่ทำงานที่ “เด็กนำ ผู้ใหญ่หนุน”** : กลไกบูรณาการเชิงพื้นที่ระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น เขตพื้นที่การศึกษาร่วมกันส่งเสริมการเปิดพื้นที่ทำงานของเด็กและเยาวชน สนับสนุนสภาเด็กและเยาวชน เครือข่ายเด็กและเยาวชน ภาคีทำงานที่เกี่ยวข้องให้มีบทบาทและมีพื้นที่ทำงานส่งเสริมการเรียนรู้ พื้นที่ทางเลือกต่างๆ รวมถึงพื้นที่การเรียนรู้ในสถานประกอบการ พื้นที่สาธารณะที่ภาครัฐต้องดูแลจัดระเบียบและพัฒนาพื้นที่

2.4.1.4 ยุทธศาสตร์ทางสังคม

- **บูรณาการกับยุทธศาสตร์ระดับชาติ/กระทรวง** : กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับภาคี และกลไกบูรณาการพื้นที่ระดับจังหวัด/ท้องถิ่น ดำเนินนโยบาย “เมืองแห่งการเรียนรู้” เพื่อเชื่อมต่อกับนโยบายสาธารณะเรื่องเมืองน่าอยู่ ชุมชนเข้มแข็ง ทั้งนี้โดยทำงานร่วมกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) กระทรวงวัฒนธรรม ศาลเด็กและเยาวชน กระทรวงสาธารณสุข ภาควิชาการ ภาคเครือข่ายประชาคมและสื่อ ร่วมกันขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาในมิติต่างๆ เน้นการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนทั้งในโรงเรียน นอกกระบบโรงเรียน พื้นที่สื่อ พื้นที่สาธารณะต่างๆ

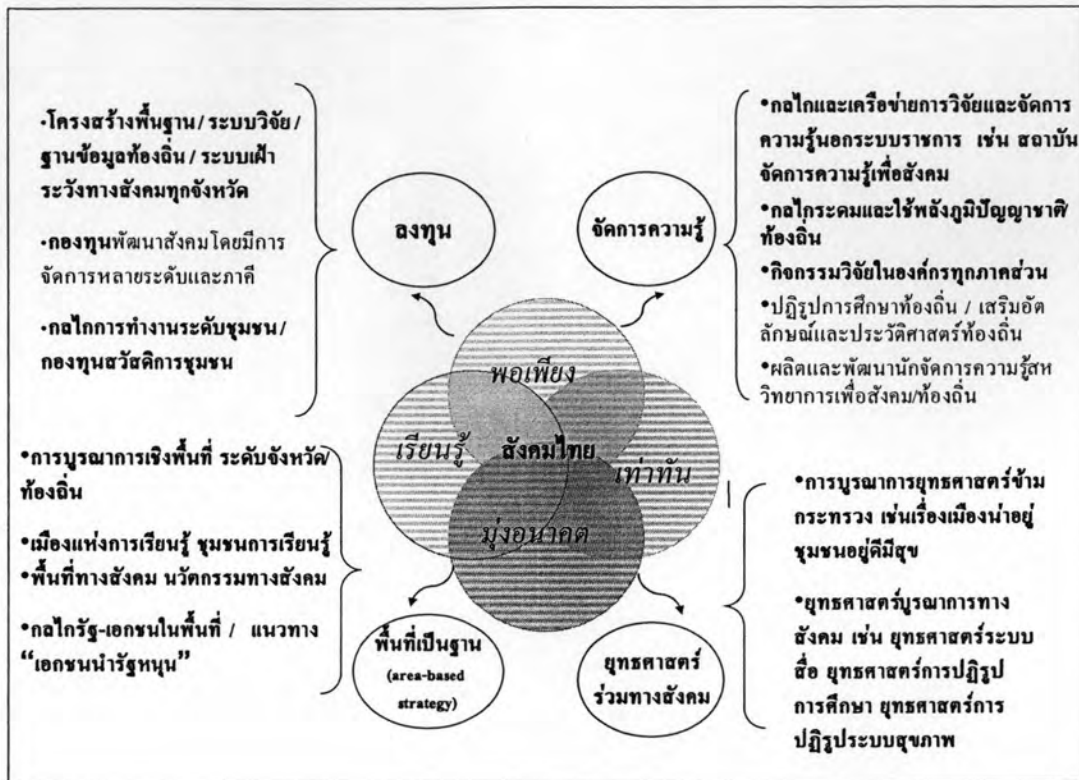
- **นโยบายทางสังคมที่สำคัญ** : การผลักดันนโยบายทางสังคม นโยบายสาธารณะ โดยกระทรวงศึกษาธิการทำงานเชื่อมต่อนโยบายทางสังคมกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดการ

ขับเคลื่อนนโยบายทางสังคมที่ไปส่งเสริมการเรียนรู้ทางสังคม เช่นการเชื่อมนโยบายด้านเด็กและเยาวชนที่เน้น "สี่เสาหลักแห่งคุณภาพ" ครอบคลุมคุณภาพ การศึกษาคุณภาพ สื่อคุณภาพ และพื้นที่คุณภาพ และยุทธศาสตร์ "ขจัดร้าย ขยายดี มีภูมิคุ้มกัน" ที่เสนอโดยโครงการติดตามสภาวะการณเด็กและเยาวชนรายจังหวัด (child watch) โดยสถาบันรามจิตติ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) หรือนโยบาย "เด็กนำ ผู้ใหญ่หนุน" ในโครงการเดียวกันที่เสนอผ่านการประกาศนโยบายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นโยบายการเปิดพื้นที่สำหรับเด็กและเยาวชน เช่น โครงการถนนเด็กเดินร่วมกับจังหวัดและภาคีที่เกี่ยวข้อง

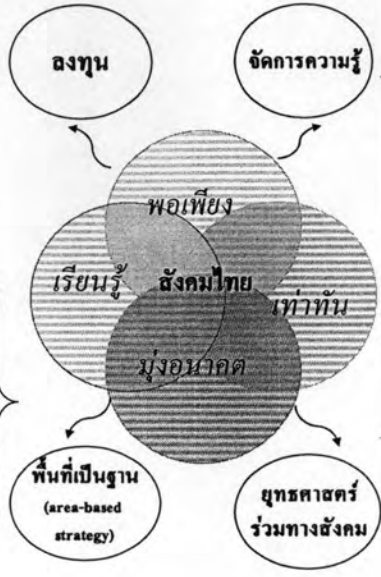
● **การเชื่อมต่อนโยบายและยุทธศาสตร์สื่อสาธารณะ :** กระทรวงศึกษาธิการ ภาควิชาการ และประชาคมการเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆ ดำเนินงานด้านการศึกษาเชื่อมกับภาคสื่อ เช่น มูลนิธิสื่อเพื่อการพัฒนาเด็ก (พมด.) กลุ่มเครือข่ายสื่อ โทรทัศน์เด็ก (TV for kid) ฯลฯ เพื่อผลักดันการขับเคลื่อนนโยบายด้านสื่อ เช่น นโยบายการเผาระวังสื่อ นโยบายผลิตสื่อเพื่อเด็ก นโยบายจัดระเบียบสื่อเพื่อเด็ก ระบบวิจัยสื่อ มาตรการจัดระเบียบพื้นที่หรือโซนนิ่งในการจำหน่ายแจกและให้บริการสื่อประเภทต่างๆ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2549) รวมไปถึงการเชื่อมยุทธศาสตร์สื่อสาธารณะโดยการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันแก่เด็กและเยาวชน รวมถึงการให้ข้อมูลความรู้และความเคลื่อนไหวทางการศึกษา เช่น ความเคลื่อนไหวการทำงานด้านการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการตามไตรมาส เพื่อสร้างความเข้าใจในทิศทางการจัดการศึกษาของรัฐ รวมถึงเรื่อง การปฏิรูปหรือพัฒนาการศึกษาเชิงประเด็น เชิงพื้นที่ของหน่วยงานและภาคต่างๆ การใช้สื่อช่วยประชาสัมพันธ์ การเชื่อมกับสื่อหรือกลุ่มงานสารคดี เพื่อถ่ายทอดกรณีตัวอย่างที่เป็นตัวอย่างดีๆ จากบทเรียนหรือความสำเร็จของครอบครัว ชุมชน โรงเรียน หรือกลุ่มการศึกษาในท้องถิ่นที่ดำเนินการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

● **การเชื่อมต่อนโยบายและยุทธศาสตร์ครอบครัว :** การเชื่อมกับกลุ่มงานด้านครอบครัวกับหน่วยงานภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันนโยบายและขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ครอบครัว เช่น สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็ก เครือข่ายครอบครัวเข้มแข็ง สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น และขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ครอบครัว เช่น ด้านครอบครัวศึกษา ให้ความรู้ผู้ปกครอง การส่งเสริมครอบครัวเข้มแข็ง รวมถึงยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลครอบครัว เช่นที่ปรากฏในนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัวพ.ศ.2547-2556 ตลอดจนยุทธศาสตร์การส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มครอบครัว "home school" กลุ่มเครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครอง สถาบันครอบครัวรักลูก เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ภายหลังได้มีบทบาททางการศึกษามากขึ้นโดยเฉพาะในการเรียกร้องและผลักดันนโยบาย อาทิ กรณีการผลักดันกฎกระทรวงเรื่องสิทธิพ่อแม่ในการจัดการศึกษาของกลุ่มเครือข่าย home school กรณีการจัดเวทีระดมข้อเสนอเชิงนโยบายต่อรัฐบาลของสถาบันครอบครัวรักลูก เป็นต้น (อมรวิรัช นาคทรพพ, 2548)

แผนภาพที่ 37 ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนทางการศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชน

- โครงสร้างพื้นฐาน / ระบบวิจัย / ฐานข้อมูลท้องถิ่น / ระบบเฝ้าระวังทางสังคมทุกจังหวัด
- กองทุนพัฒนาสังคม โดยมี การจัดการหลายระดับและภาคี
- กลไกการทำงานระดับชุมชน / กองทุนสวัสดิการชุมชน

- * กลไกและเครือข่ายการวิจัยและจัดการความรู้ของระบบราชการ เช่น สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม
- * กลไกระดมและใช้พลังภูมิปัญญาชาติท้องถิ่น
- * กิจกรรมวิจัยในองค์กรทุกภาคส่วน
- * ปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่น / เสริมอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- * ผลิตและพัฒนา นักจัดการความรู้สหวิทยาการเพื่อสังคม/ท้องถิ่น

- * การบูรณาการเชิงพื้นที่ ระดับจังหวัด ท้องถิ่น
- * เมืองแห่งการเรียนรู้ ชุมชนการเรียนรู้
- * พื้นที่ทางสังคม นวัตกรรมทางสังคม
- * กลไกรัฐ-เอกชนในพื้นที่ / แนวทาง "เอกชนนำรัฐหนุน"

- * การบูรณาการยุทธศาสตร์ข้ามกระทรวง เช่น เรื่องเมืองน่าอยู่ ชุมชนอยู่ดีมีสุข
- * ยุทธศาสตร์บูรณาการทางสังคม เช่น ยุทธศาสตร์ระบบสื่อ ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา ยุทธศาสตร์การปฏิรูประบบสุขภาพ

ตารางที่ 45 แนวทางการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ : ด้านการลงทุน

ยุทธศาสตร์	ผู้รับผิดชอบหลัก	การดำเนินการ	ภาคีหุ้นเสริม
<ul style="list-style-type: none"> • โครงสร้างพื้นฐาน ห้องสมุด สื่อ นวัตกรรม 	รัฐบาล /กระทรวงศึกษาธิการ	การลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการศึกษา การพัฒนาสื่อ ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ผลักดันให้เกิดการลงทุนด้านดังกล่าวโดยภาคเอกชน และท้องถิ่น	สมาคมห้องสมุด ศูนย์พัฒนานวัตกรรม มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ ภาคเอกชน
<ul style="list-style-type: none"> • กองทุน พัฒนา คุณภาพครู/เด็กและ เยาวชน /เครือข่ายการ เรียนรู้ 	กระทรวงศึกษาธิการ	การผลักดันให้เกิดกองทุนพัฒนาคุณภาพครู รวมถึงกองทุนเพื่อเด็กและเยาวชน ตลอดจนการมีกองทุนสนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนงานด้านเด็กและเยาวชนในมิติต่างๆ	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคศ.) สำนักงานคณะกรรมการประเมินมาตรฐานและรับรองคุณภาพการศึกษา (สมศ.) เทศบาล /เครือข่ายครูเครือข่ายภาคท้องถิ่น เครือข่ายสภาเด็กและเยาวชนในโรงเรียน และสภาเด็กฯ ประจำจังหวัดต่างๆ
<ul style="list-style-type: none"> • เปิดพื้นที่การเรียนรู้ ในโรงเรียน /ในสถาน ประกอบ/แหล่งเรียนรู้ ศูนย์ศึกษา 	กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ มั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	ขับเคลื่อนให้เกิดการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งพื้นที่ในโรงเรียน (สพฐ. /สกอ. /อาชีวะ) พื้นที่นอกโรงเรียน (ชุมชน/สถานประกอบการ) พื้นที่สื่อ (ไซเบอร์สเปซ)	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคศ.) สำนักงานคณะกรรมการประเมินมาตรฐานและรับรองคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ภาคสื่อ เครือข่ายเทศบาล สภาเด็กและเยาวชนในโรงเรียน และสภาเด็กฯ ประจำจังหวัดต่างๆ ศูนย์ศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ในจังหวัดต่างๆ สภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย (สอตย.)

ตารางที่ 46 แนวทางการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ : การจัดการความรู้

ยุทธศาสตร์	ผู้รับผิดชอบหลัก	การดำเนินการ	ภาคีที่เกี่ยวข้อง
กลไกจัดการความรู้ นอกระบบราชการ	กระทรวงศึกษาธิการและเครือข่าย องค์กรนอกระบบ เช่น สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคศ.)	ผลักดันให้เกิดกลไกจัดการความรู้ที่อยู่นอกระบบ ราชการ /องค์กรมหาชน เช่น <u>สถาบันจัดการความรู้ ทางการศึกษา</u> ผ่านการขับเคลื่อนจากงานหน่วยงาน และภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยการสนับสนุนของ กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานกองทุนต่างๆ	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักเลขาธิการการศึกษาแห่งชาติ (สทศ.) เทศบาล เครือข่ายครู เครือข่ายภาคท้องถิ่น มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน
กลไกจัดการความรู้ ในระบบการศึกษา ระดับต่าง ๆ	กระทรวงศึกษาธิการ	<u>เน้นขับเคลื่อนการจัดการความรู้ในระบบการศึกษาใน ระดับต่างๆ</u> โดยอาศัยบทเรียนจากการจัดการความรู้ ที่หน่วยงานต่างๆ ได้ริเริ่มไปแล้วเข้ามาช่วยในการ พัฒนากลไกจัดการความรู้ในระบบ โดยเฉพาะความรู้ จากหน่วยงานภาคีต่างๆ ได้ดำเนินการไป	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคศ.) เทศบาล เครือข่ายครู เครือข่ายภาคท้องถิ่น
กลไกจัดการความรู้ เครือข่ายเด็กและ เยาวชน เครือข่าย การเรียนรู้ต่าง ๆ	กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคม	ส่งเสริมกิจกรรมวิจัยและจัดการความรู้โดยเด็กและ เยาวชน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นักจัดการ ความรู้รุ่นเยาว์	องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มเครือข่ายเด็กและเยาวชน ในพื้นที่ต่างๆ เครือข่ายสื่อเพื่อการพัฒนาเด็ก (พมด.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคศ.)

ตารางที่ 47 แนวทางการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ : ยุทธศาสตร์พื้นที่

ยุทธศาสตร์	ผู้รับผิดชอบหลัก	การดำเนินการ	ภาคีที่เกี่ยวข้อง
กลไกการทำงานบูรณาการเชิงพื้นที่ในระดับจังหวัด /ท้องถิ่น	หน่วยราชการระดับจังหวัด	ร่วมกันทำงานพัฒนาการศึกษาเชิงบูรณาการในภาพรวมระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ เพื่อขับเคลื่อนงานบูรณาการในมิติต่างๆ เช่น มิติการบูรณาการเชิงประเด็น การบูรณาการระดับพื้นที่ การบูรณาการเชิงกิจกรรม การบูรณาการเชิงกลุ่มเป้าหมาย	ภาคีในพื้นที่ เช่น มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ฯลฯ และภาคีนอกพื้นที่ เช่น กระทรวงต่างๆ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฯลฯ
เมืองแห่งการเรียนรู้ ชุมชนการเรียนรู้	รัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ หน่วยราชการระดับจังหวัด	ทำงานเชิงพื้นที่ขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยอาศัยกลไกการทำงานเชิงบูรณาการพื้นที่ที่กล่าวข้างต้นทำให้เกิดการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน ชุดความรู้ (software) พื้นที่การเรียนรู้ แหล่งความรู้ ผู้รู้ภูมิปัญญา และการทำให้เกิดโอกาสการเข้าถึงแหล่งความรู้ต่างๆ ของเด็กและคนในพื้นที่	ภาคีในพื้นที่ เช่น มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ฯลฯ และภาคีนอกพื้นที่ เช่น กระทรวงต่างๆ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฯลฯ
พื้นที่ทางสังคม นวัตกรรมทางสังคม	รัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ หน่วยราชการระดับจังหวัด สถาบัน วิชาการ และเครือข่ายองค์กรภาค ประชาสังคม	ผลักดันให้เกิดการทำงานด้านการจัดการพื้นที่ทางสังคม พื้นที่สาธารณะ และพัฒนานวัตกรรมทางสังคม โดยกลไกบูรณาการเชิงพื้นที่ระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่นเข้ามาดูแลและจัดการด้านพื้นที่ทั้งโดยอาศัยมติกฎหมาย กฏระเบียบเมือง/ท้องถิ่น รวมถึงการส่งเสริมให้ภาคีเข้ามาพัฒนาพื้นที่ทางสังคมให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้	ภาคีในพื้นที่ เช่น มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ฯลฯ และภาคีนอกพื้นที่ เช่น กระทรวงต่างๆ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฯลฯ
พื้นที่ทำงานที่ “เด็กนำ ผู้ใหญ่หนุน”	กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ มั่นคงของมนุษย์ หน่วยราชการระดับ จังหวัด สถาบันวิชาการ ภาคเอกชน และเครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคม	กลไกบูรณาการเชิงพื้นที่ระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น เขตพื้นที่การศึกษา ร่วมกันส่งเสริมการเปิดพื้นที่ทำงานของเด็กและเยาวชน สนับสนุนสภาเด็กและเยาวชน เครือข่ายเด็กและเยาวชน ภาคีทำงานที่เกี่ยวข้องให้มีบทบาทและมีพื้นที่ทำงาน ส่งเสริมการเรียนรู้ พื้นที่ทางเลือกต่างๆ รวมถึงพื้นที่การเรียนรู้ในสถานประกอบการ พื้นที่สาธารณะที่ภาครัฐต้องดูแลจัดระเบียบและพัฒนาพื้นที่	ภาคีในพื้นที่ เช่น มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ฯลฯ และภาคีนอกพื้นที่ เช่น กระทรวงต่างๆ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฯลฯ

ตารางที่ 48 แนวทางการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ : ยุทธศาสตร์ทางสังคม

ยุทธศาสตร์	ผู้รับผิดชอบหลัก	การดำเนินการ	ภาคีที่เกี่ยวข้อง
บูรณาการกับยุทธศาสตร์ระดับชาติ/กระทรวง	กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับภาคี และกลไกบูรณาการพื้นที่ระดับจังหวัด/ท้องถิ่น	ดำเนินนโยบาย “เมืองแห่งการเรียนรู้” เพื่อเชื่อมต่อกับนโยบาย <u>สาธารณะเรื่องเมืองน่าอยู่ ชุมชนเข้มแข็ง และร่วมกันขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาในมิติต่างๆ</u> เน้นการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนทั้งในโรงเรียน นอกโรงเรียน พื้นที่สื่อ พื้นที่สาธารณะ	ภาคีในพื้นที่ เช่น มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ฯลฯ และภาคีนอกพื้นที่ เช่น กระทรวงต่างๆ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฯลฯ
นโยบายทางสังคมที่สำคัญ	รัฐบาลและกระทรวงทางสังคมทั้งหมด	การผลักดันนโยบายทางสังคม นโยบายสาธารณะ โดยกระทรวงศึกษาธิการทำงานเชื่อมต่อนโยบายทางสังคมกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนนโยบายทางสังคมที่ไปส่งเสริมการเรียนรู้ทางสังคม เช่น นโยบาย <u>“สี่เสาหลักแห่งคุณภาพ”</u> ยุทธศาสตร์ <u>“ขจัดร้าย ขยายดี มีภูมิคุ้มกัน”</u> หรือนโยบาย เด็กนำ ผู้ใหญ่หนุน นโยบายการเปิดพื้นที่สำหรับเด็กและเยาวชน เช่น โครงการถนนเด็กเดินร่วมกับจังหวัดและภาคีที่เกี่ยวข้อง	โครงการติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด (child watch) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภาคสื่อ เครือข่าย เทศบาล องค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย
การเชื่อมต่อนโยบายและยุทธศาสตร์สื่อสาธารณะ	กระทรวงศึกษาธิการ ภาควิชาการ และประชาคมการเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆ	ดำเนินงานด้านการศึกษาเชื่อมกับภาคสื่อเพื่อผลักดันการขับเคลื่อนนโยบายด้านสื่อ เช่น นโยบายการเผ่ากระวังสื่อ นโยบายผลิตสื่อเพื่อเด็ก นโยบายจัดระเบียบสื่อเพื่อเด็ก ระเบียบวิจัยสื่อ มาตรการการจัดระเบียบพื้นที่หรือโซนนิ่งในการจำหน่ายแจกและให้บริการสื่อประเภทต่างๆ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2549) พร้อมไปกับการ <u>เชื่อมยุทธศาสตร์สื่อสาธารณะ</u> โดยการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันแก่เด็กและเยาวชน รวมถึงการให้ข้อมูลความรู้และความเคลื่อนไหวทางการศึกษา	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มูลนิธิสื่อเพื่อการพัฒนาเด็ก (พมด.) กลุ่มเครือข่ายสื่อ โทรทัศน์เด็ก (TV for kid) องค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย
การเชื่อมต่อนโยบายและยุทธศาสตร์ครอบครัว	กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	<u>เชื่อมกับกลุ่มงานด้านครอบครัว</u> กับหน่วยงานภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อ <u>ผลักดันนโยบายและขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ครอบครัว</u> เช่น ด้านครอบครัวศึกษา การส่งเสริมความรู้ผู้ประกอบการ การขับเคลื่อนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมครอบครัวเข้มแข็ง การจัดการศึกษาของกลุ่มเครือข่าย home school	ภาคีในพื้นที่ เช่น มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) เครือข่ายผู้ปกครอง กลุ่มครอบครัว home school ฯลฯ และภาคีนอกพื้นที่ กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภาควิชาการที่เกี่ยวข้อง

3. สรุป : ภาพรวมของผลการถอยกลับมามองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์

จากกระบวนการถอยกลับมามองทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทยที่ประกอบไปด้วยการประชุมระดมความคิดผู้เชี่ยวชาญ และการสัมมนาวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ชี้ให้เห็นทางเลือกเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาในหลากหลายลู่ทางที่จะมุ่งไปสู่อนาคต อาทิ ในการประชุมระดมความคิดผู้เชี่ยวชาญได้ปรากฏให้เห็นเส้นทางยุทธศาสตร์หลัก และยุทธศาสตร์เฉพาะเพื่อรองรับความไม่แน่นอนเชิงบวก และเชิงลบ ขณะเดียวกันข้อค้นพบดังกล่าว ยังได้นำไปสู่การจัดอันดับความสำคัญของยุทธศาสตร์ ซึ่งที่สุดได้ทำให้เห็นนโยบายและยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญและผลกระทบสูงต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนในอีก 10 ปีข้างหน้า เช่น **“นโยบายเมืองแห่งการเรียนรู้” “นโยบายการศึกษาเพื่อชีวิตเท่าทัน” “นโยบายการศึกษาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”** ซึ่งนโยบายเหล่านี้ได้ถูกนำมาขยายกลายเป็นข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์เพื่อนำเสนอในเวทีสัมมนาวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิถัดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับ 3 นโยบายหลัก และ 4 ยุทธศาสตร์รองรับนโยบายดังกล่าว ได้แก่ **“ยุทธศาสตร์เมืองแห่งการเรียนรู้” “ยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตศึกษา” “ยุทธศาสตร์การศึกษาตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”** และ **“ยุทธศาสตร์การจัดการแบบมุ่งอนาคต”**

ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์เหล่านี้ยังได้มีการนำเสนอต่อเวทีสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งผลคือการเกิดกระบวนการปรับแต่งข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์เพื่อให้สามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนในภาคปฏิบัติได้มากยิ่งขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อ **ยุทธศาสตร์การลงทุน ยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ ยุทธศาสตร์พื้นที่ และยุทธศาสตร์ทางสังคม** ซึ่งได้ถูกปรับแต่งให้มีการพิจารณาถึง “เจ้าภาพ” ผู้รับผิดชอบและภาคีร่วมในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ และแนวทางการดำเนินงานผลักดันนโยบายและยุทธศาสตร์ในมิติต่างๆ

อย่างไรก็ตาม จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยยังมีข้อสังเกตบางประการที่ว่า ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เหล่านี้ พึงคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายของเด็กและเยาวชนที่มีความหลากหลายช่วงวัย และเป็นเด็กที่เติบโตท่ามกลางพื้นที่หลากหลายเช่นกันด้วย ทั้งนี้ในการดำเนินยุทธศาสตร์ต่างๆ เพื่อให้เข้าถึงเด็กและเยาวชนนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพบริบทพื้นที่ ดังนั้นการมองโจทย์ของพื้นที่เป้าหมายเป็นตัวตั้งจึงน่าจะสำคัญไม่น้อย พื้นที่ของการทำงานที่จะนำไปสู่การเข้าถึงเด็กและเยาวชนได้นั้น ได้แก่

- **“พื้นที่ในโรงเรียน”** ที่เป็นพื้นที่ที่ให้โอกาสทางการศึกษาอย่างเป็นทางการสำหรับเด็กและเยาวชน
- **“พื้นที่นอกโรงเรียน ในครอบครัว ในชุมชน”** ที่เป็นพื้นที่ที่ขัดเกลาทางสังคมและถ่ายทอดค่านิยมและวัฒนธรรมต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชน
- **“พื้นที่สื่อ พื้นที่เสมือน (cyberspace)”** ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอิทธิพลสูงต่อการรับรู้และการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนยุคใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกยุคสารสนเทศที่ข่าวสารความรู้รวมถึงธุรกรรมต่างๆ ถูกส่งผ่านมายังสื่อ ซึ่งโลกของพื้นที่สื่อจะมีผลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของเด็กและเยาวชน และมีผลต่ออัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนในอนาคต

กล่าวโดยสรุปนอกจากข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ที่กล่าวไปแล้ว ผู้วิจัยยังมองว่าในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ต่างๆ ฟังคำนึงถึงพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงเด็กและเยาวชนอันเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญด้วย ซึ่งพื้นที่โรงเรียน พื้นที่ในครอบครัว ในชุมชน รวมถึงพื้นที่สื่อ พื้นที่เสมือนนับเป็นพื้นที่หลักที่มีอิทธิพลและเป็นพื้นที่แวดล้อมสำคัญ ซึ่งจะมีผลต่อการเติบโตและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ดังนั้นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ภายใต้พื้นที่เป้าหมายเหล่านี้ น่าจะช่วยให้การดำเนินงานต่างๆ นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาเพื่อสร้างสรรค์เด็กและเยาวชนในอนาคตได้อย่างที่มุ่งหวัง

แผนภาพที่ 38 สรุปข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์

